

JOHANNES SORETH
[1394-1471]

door
drs. Falco Thuis
dr. Adr. Staring O.Carm.
dr. Gondulphus Mesters O.Carm
dr. Matthias Arts O.Carm.

Voor eerder verschenen uitgaven in de Reeks Karmelitaanse Vorming zie:
<http://www.nederlandscarmelitaansinstituut.nl/> Vervolgens op 'Teksten'.

VOORWOORD

Na het overlijden van Rudolf van Dijk O.Carm. rees de vraag naar de voortgang van de Reeks Karmelitaanse Vorming. Vanwege het belang van de beschikbaarheid van teksten die geschikt zijn voor vorming in het karmelitaans leven, is besloten deze reeks voort te zetten. Voor u ligt deel 1 van een drieluik over het leven en werken van de 15^e-eeuwse karmeliet Johannes Soreth. Dankzij Soreth kwam een vernieuwing en verbreding van de beleving van het karmelcharisma tot stand. In dit eerste deel van het drieluik worden enkele artikelen over Johannes Soreth bij elkaar gezet en heruitgegeven.

Voormalig Prior Generaal Falco Thuis schreef een inleidend artikel over het leven van Soreth in Achter de Karmel. Karmelhistoricus Adriaan Staring verzamelde alle data over de levensloop van Johannes Soreth en schreef een artikel in een interne uitgave van en voor de karmelitessen [Kontakt 2, mei 1962, p.36-47]. Pierre Mesters, wiens kloosternaam Gondulfus was, las Soreth's commentaar op de Karmelregel en vertaalde passages daarvan in een artikel over het geestelijk leven van Soreth. Matthias Arts schreef een artikel over Johannes Soreth als hervormer en stichter der Carmelitessen. Genoemde auteurs schrijven ieder vanuit een eigen perspectief. Dit betekent dat dezelfde informatie enkele malen vanuit verschillende invalshoeken belicht wordt.

Dankzij het werk van Henk de Bruijn, geassocieerd aan de Nederlandse Provincie van de Karmelieten, die de teksten gedigitaliseerd heeft, is dit deel tot stand gekomen. Dank ook aan Gerry van der Loop, die zorg heeft gedragen voor de vormgeving van de teksten.

Almelo, 22 januari 2017.

Sanny Bruijns O.Carm.

JOHANNES SORETH (1394–1471)

door

drs. Falco Thuis

in: *Achter de Karmel* 2013/5, p.11-14

Johannes Soreth werd geboren in Caen in 1394. Op jeugdige leeftijd trad hij daar in in de Karmel. Op 23 jarige leeftijd werd hij priester gewijd. Hij studeerde vervolgens in Parijs Bijbelwetenschap. Hij behaalde in 1437 het licentiaat in de theologie. Na zijn aanstelling tot magister werd hij in 1452 magister 'honoris causa' aan de universiteit van Padua. Intussen was hij in 1440 tot provinciaal van de Franse provincie gekozen. In 1451 werd hij op een Generaal Kapittel unaniem tot prior generaal van de orde gekozen. Hij bleef dit tot aan zijn dood in 1471. Zijn lichaam lag sinds 1640 begraven onder het hoofdaltaar van de karmelietenkerk in Angers. Door de razernij en verwoestingen van de revolutionairen in 1791 zijn de stoffelijke resten verdwenen en daarna, ondanks diepgaand en professioneel onderzoek – vooral in verband met de zaligverklaring in 1866 door paus Pius IX – niet meer gevonden. Gebleven is zijn reputatie, dank zij zijn enorme inzet voor de vernieuwing van het geestelijk leven in de orde en zijn betekenis voor de Tweede Orde van Karmel. Zijn faam als vernieuwer van het geestelijk leven was ook buiten de Karmel bekend. De bekende franciscaner pater Brugman prees hem als 'een sterke leider ... van zijn eigen orde, maar ook van alle mendicanten'.

De tijd waarin Johannes Soreth leefde, was zeer bewogen. De middeleeuwen met hun overwegend agrarische cultuur waren overgegaan naar een tijd van verstedelijking, nijverheid en handel, ontdekkingen en uitvindingen. Er waren politieke en religieuze conflicten. Miljoenen mensen stierven door de pest. Het was de tijd van heksenjacht en heksenprocessen; maar ook was het een periode van vernieuwing – denk hier bijvoorbeeld aan de Moderne Devotie, een in de Lage Landen sterke lekenbeweging naar 'verinnerlijking'; en aan de Congregatie van Mantua, een observantiebeweging in de karmelorde, die verlangde naar meer diepgang in het geestelijk leven.

Orde in verval

Johannes Soreth leefde op wat we 'de waterscheiding' tussen twee tijdperken in de geschiedenis van de orde kunnen noemen. Hij is een laatste exponent van de middeleeuwse Karmel en tegelijk opende hij wegen naar de Karmel in een nieuwe tijd. Op het generaal kapittel van Avignon in 1451 tot prior generaal gekozen, kreeg hij te maken met een orde waarin de hoge idealen van de Karmel te weinig werden beleefd, al moet daarbij worden opgemerkt dat een groot aantal karmelieten een authentiek religieus leven leidde. Joachim Smet, geschiedschrijver van de orde, citeert Johannes Soreth als volgt: "Overal heeft men maling aan de Regel en de voorgeschreven gebruiken van de Orde. Wie onderhoudt ze nog of wie kent ze zelfs nog?" Smet vervolgt: 'Het ergste van alles was nog dat uit gemakzucht voortgekomen gebruiken zo langzamerhand kracht van wet hadden gekregen en niet meer veranderd of ongedaan gemaakt konden worden, tenzij men zich grondig ging heroriënteren op de scheef gegroeide structuren. De verslapping van de geest van de Orde komt het duidelijkst aan het licht op drie belangrijke punten: het gebedsleven, de beoefening van de evangelische armoede en het onderhouden van het gemeenschappelijk leven ... terwijl daarnaast ook geestelijk en lichamelijk overspel in de harten van velen en wel in veel plaatsen is binnengedrongen'.

Inzet voor vernieuwing

Om het geestelijk leven van de broeders terug te brengen naar de glans van reguliere observantie en persoonlijke vroomheid, ging Johannes Soreth op twee manieren te werk. 'Van boven af' probeerde hij met bestuurlijke brieven de broeders te brengen tot het

onderhouden van Regel en Constituties. Ook was het zijn bedoeling door middel van kapittels en visitaties een bijzondere observantie van de armoede te introduceren en aandacht voor stilte en bezinning, op persoonlijk en gemeenschappelijk vlak. Zijn werken in deze richting liet hij ondersteunen met pauselijke bullen en decreten van generale en provinciale kapittels. Zo zorgde hij voor nieuwe uitgaven van de Constituties en schreef hij een commentaar op de Regel. Maar hij begreep ook heel goed dat de vernieuwing die hij van boven af bevorderde, alleen maar kans van slagen had als zij tevens voortkwam uit een verlangen van de individuele broeders en van de gemeenschap om bewuster en dieper religieus te leven. Dat verlangen wás er op vele plaatsen en het werd ook gestimuleerd door oversten en lokale kapittels. Johannes Soreth op zijn beurt ondersteunde en begunstigde dat alles met documenten en passende privileges.

Hij zorgde ervoor dat de vernieuwingsbeweging in Italië, die we kennen onder de naam 'de Congregatie van Mantua', en die de neiging had zich van de Orde af te scheiden, binnen de eenheid van de Orde bleef. Hij ging broederlijk en tactisch met zijn medebroeders om. Onvermoeibaar was hij waar het ging om het bezoeken van de broeders. Hij heeft daartoe enorm veel gereisd. Hij was voortdurend onderweg. Bruin geworden door de zon, noemden zijn vijanden hem 'de Ethiopiër' of ook wel 'de duivel'. Hij reisde te voet of reed op een ezel of muilezel, zonder uitgebreid gevolg, slechts met één medebroeder die hem vergezelde.

De karmelietessen

Naast zijn tomeloze inzet voor een vernieuwing en verdieping van het religieuze leven binnen de Orde, is Johannes Soreth van grote betekenis geweest bij het ontstaan van de Tweede Orde van de Karmel, de karmelietessen (monialen). Zoals het geval was bij franciscanen, dominicanen en augustijnen, leefden er rond de kloosters van de karmelieten 'reclusen' en 'begijnen'. Zij werden dikwijls begeleid door de karmelieten. Deze vrouwen, wier geestelijk leven niet 'geregeld' was, werden bezocht door de in Duitsland en in de Lage Landen rondtrekkende kardinaal Nicolaas van Cusa. Als pauselijk delegaat verplichtte hij gedurende de Synode van Keulen (1452) alle begijnen die leefden in een gemeenschap, een religieuze leefregel te kiezen en zich aan te sluiten bij een Orde. Anders zouden ze elke vorm van kerkelijke bescherming verliezen. Het lag voor de hand dat de begijnen van 'ten Elzen', die dicht leefden bij en met de Karmel van Geldern, kozen voor de regel van de Karmel. Datzelfde gold voor de begijnen van Keulen. Johannes Soreth was bij gelegenheid van het provinciaal kapittel van Keulen in de buurt. Vol enthousiasme voor de vernieuwing en de groei van het karmelcharisma zette hij zich in voor de stichting van deze eerste karmelietessenkloosters, met name in Geldern (1453). Later zouden in de Lage Landen Haarlem, Vilvoorde en Rotterdam volgen. In Vannes (Frankrijk) werd met bemoeienis van Johannes Soreth een karmelietessenklooster gesticht door de jonge weduwe Françoise d'Amboise. Het ontstaan van deze kloosters voor monialen heeft niet overal dezelfde voorgeschiedenis. Met name in Italië en Spanje was de betrokkenheid van Johannes Soreth niet zo direct als in Geldern. Soms was ook niet echt duidelijk of de begijnen wel als echte monialen wilden leven. Sommigen bleven een hele tijd een soort Derde Ordelingen. De vraag kan gesteld worden of we Johannes Soreth wel echt de stichter van de Tweede Orde van Karmel kunnen noemen. Zeker is dat hij voor de begijnen, met als eerste het klooster in Geldern, meerdere kloosters stichtte. Het canoniek verbinden van de monialen met de (hervormde) broeders was voor hem vrucht van en stimulans tot zijn vernieuwingswerk voor de karmelfamilie. Met de bul 'Cum Nulla' van Nicolaas V (1452) kon Soreth zijn werk voor de zusters van de Tweede Orde 'rechtens' doen. Zo kan hij terecht de stichter van de Tweede Orde, de karmelietessen, genoemd worden – zij het soms op indirecte wijze.

De Derde Orde

De genoemde bulla 'Cum Nulla' die Soreth van de paus ontvangen had, gaf ook de canonieke zegen aan de Derde Orde van Karmel, die in de loop van de eeuwen op veel manieren een grote vlucht nam in heel veel landen waar karmelieten en karmelietessen leven, met ups en downs, soms ook met een indrukwekkende geschiedenis, bijvoorbeeld op het gebied van de diaconie. Ook religieuze families van vooral vrouwen hebben in latere

eeuwen als Derde Orde de regel van de Karmel aangenomen (de reguliere Derde Orde). De vroomheidsbeleving van de seculiere Derde Orde (leken, gehuwd of ongehuwd) was vooral geënt op de religieuze kloosterlijke vroomheid van de Eerste en Tweede Orde, met inbegrip van de interne organisatie (kapittel, prior, priorin, novicemeester, noviciaat, professie e.d.). Door het Tweede Vaticaans Concilie, waar de positie van de leek in de kerk en de lekenspiritualiteit belangrijke onderwerpen waren, onderging ook de Derde Orde van Karmel een ware gedaanteverandering. Leken van de seculiere Derde Orde zijn geen mini-religieuzen, maar primair leken. Hun spiritualiteit, gevoed door het religieuze erfgoed van de Karmel, is wezenlijk laïcaal en seculier. De beleving van die spiritualiteit 'in de wereld' is een verrijking van het karmelcharisma. Terecht spreekt men van leken-karmelieten.

Samenvattend kan gezegd worden dat het werk van Johannes Soreth van onschatbare waarde is geweest voor de geschiedenis van de karmelorde. Verschillende hervormingsbewegingen in de eeuwen waren daarna succesvolle pogingen om het vuur van de vernieuwing 'op te poken' dat Soreth overal had ontstoken of brandend gehouden.

JOHANNES SORETH

door

dr. Adrianus Staring, o.carm. in: KONTAKT 2 (1962) p. 36-48

Johannes Soreth werd geboren in het jaar 1394 in of bij Caen in Normandië.¹ Er is ons niets bekend over de tijd van zijn intrede en wijding en over zijn eerste studies. Zeker is, dat hij in Caen is ingetreden en daar zijn noviciaat gemaakt heeft. In die tijd kon men op 14-jarige leeftijd al ingekleed en na de voleinding van het 15^e jaar geprofest worden. De novice moest kunnen lezen en schrijven. Dikwijls werden de jongens al voor hun noviciaat in het klooster opgenomen en leerden daar dan lezen, schrijven en Latijn; ook gedurende het noviciaat kregen ze soms Latijnse les. Elk groter klooster had in die tijd zijn eigen noviciaat en meestal ook de studies van filosofie en theologie voor de clerici. De meer begaafden werden naar het studiehuis van de provincie gezonden, waar zij les kregen van volwaardige professoren. Naar de universiteit ging men gewoonlijk pas na het priesterschap. Na het noviciaat kreeg men les in de Latijnse taal, - want die moest men vloeiend kunnen spreken -, in de logica of de redeneerkunst en daarna in de filosofie. In het geheel wel een jaar of drie. Dan volgde de theologie en de Bijbel en een beetje kerkelijk recht; dit duurde ook weer ongeveer drie jaar. Gewoonlijk werd men gewijd op 23-jarige leeftijd. Dat zou bij Johannes Soreth dan ongeveer 1417 geweest zijn.

We weten ook niet hoe zijn verdere leven was in die tijd. In elk geval werd hij na zijn priesterwijding aangewezen om in Parijs te gaan studeren. Er waren in die tijd verschillende universiteiten, maar geen enkele kon het halen bij de theologische opleiding van Parijs. Men moest daar de hele cursus maken. Studies elders gemaakt telden niet mee. Het duurde in die tijd wel 14 jaar voordat men gedoctoreerd was. En soms nog veel langer, want de universitaire studie in die tijd was een opleiding om les te kunnen geven als professor. Zo was men afwisselend hoorder van de colleges, dan moest men weer zelf onder toezicht van gegradueerden les geven. Omdat er echter veel studeerden, moest men soms jaren zijn beurt afwachten om die lessen aan de universiteit te kunnen geven. Om onenigheid tussen de verschillende provincies te voorkomen, werd daarom op het generaal kapittel van de Orde bepaald, wanneer iemand in Parijs aan de beurt zou zijn om les te geven. Als men lang moest wachten op zijn beurt, gaf men gewoonlijk in de tussentijd les in de studieuizen van de eigen provincie.

Het studiehuis van de Karmelieten in Parijs hoorde bij de universiteit, d.w.z. dat de lessen die er gegeven werden ook golden voor lessen van de universiteit. Men kon er dus graden behalen; de professoren moesten bevoegd zijn en hun graden in Parijs gehaald hebben; bij de examens waren afgevaardigden van de universiteit tegenwoordig. Er konden ook andere studenten dan Karmelieten de lessen volgen en Karmelieten-studenten konden ook professoren in andere colleges gaan horen.

Johannes Soreth² zal eerst drie jaar toehoorder geweest zijn van de faculteit der "Artes" of vrije kunsten. Voor de bedelorden was deze cursus zo goed als beperkt tot de filosofie: logica en dialectiek, fysica, metafysica, psychologie, theodicee en ethica. Na het eindexamen kon men, ook zonder de graad te behalen overgaan naar de theologie. Misschien is Soreth eerst enige jaren teruggekeerd om in één of ander studiehuis van de provincie les te geven in filosofie en heeft hij daarna pas de theologielessen gevolgd aan de

---

¹ Volgens de schrijver Huet in "Les origines de la ville de Caen", 2e uitgave 1706 blz. 335, is hij geboren in Mathieu op 8 km. afstand van de stad Caen.

² Wat wij U hier bieden is niet meer dan een schema. We zijn ons bewust dat het door de vele opsommingen van data en jaartallen misschien niet zo prettig leesbaar is. Met dit echter als inleiding en achtergrond zullen we hetgeen in de volgende nummers over Johannes Soreth verschijnt beter begrijpen. [Sanny Bruijns: Hier verwijst Staring naar: Kontakt 3,3-34 en Kontakt 4,2-52; deze teksten zijn te vinden in RKV 25 en 26]

universiteit van Parijs. In elk geval heeft hij dan later, van ongeveer 1425 tot 1430 een jaar of vijf de theologielessen in Parijs gevolgd. Misschien ook wat eerder en hij heeft dan waarschijnlijk de laatste jaren voor 1430 zelf theologielessen gegeven in een studiehuis van zijn provincie.

In 1430 beëindigt hij het les volgen en werd hij gepromoveerd tot de graad van "Baccalaureus" in de Bijbel. Op het generaal kapittel van Nantes op 4 juni 1430 werd vastgesteld, dat hij in 1433 zou kunnen beginnen met zijn bijbellessen. Hij had echter geluk, omdat zijn twee voorgangers om één of andere reden niet kwamen en zo begon hij in september 1430 met zijn colleges aan de universiteit. Deze lessen zijn bewaard gebleven in een handschrift van de Nationale Bibliotheek van Parijs. Het is een commentaar of uitleg op de brieven van St. Paulus, d.w.z. de grote brieven: aan de Romeinen, I en II, aan de Korintiërs, aan de Galaten en aan de Hebreëën, samen meer dan 800 bladzijden. Zijn colleges duurden waarschijnlijk tot in september 1431. Een jaar later werd hij gepromoveerd tot Baccalaureus van de Sententiën en begon hij in september 1432 met de lessen over de rationele theologie. Het handboek dat men volgde of liever uitlegde en van commentaar voorzag was: "Sententiën van Petrus Lombardus" (4 boeken) waarin vooral uitspraken van St. Augustinus logisch en volgens kwesties geordend zijn. De professor die deze behandelde nam ze gewoonlijk vlug door, om bij enkele kwesties langer stil te staan en deze verder uit te werken. In de volgende vier jaar hoefde hij geen les te geven in Parijs, maar wel als proeve van bekwaamheid preken houden. Ook moest hij bij het lesgeven van de nieuwe lektoren aanwezig zijn en bij de theologische disputen. In het bijzonder moest hij een Vastenpreek houden. Dat was toen geen lijdensmeditatie, maar een bepaald thema van de theologie, dat breed werd uitgewerkt, meestal in 3 of 4 preken per week.

Op 20 december 1437 ontving Soreth de graad van het licentiaat in de theologie. In de Vasten hield hij de Vastenpreken in Luik; op 26 mei ontving hij de hoogste graad in Parijs, die van magister of doctor in de theologie. In september 1438 werd hij magister regens van het studiehuis der Karmelieten te Parijs. De regent van de studiën had het oppertoezicht over en de leiding van de studenten en de gegradueerden die les gaven. Zelf gaf hij elke middag een les over een "Quodlibet", een "van alles wat": theologische kwesties en problemen, die in die tijd juist omstreden en zeer actueel waren. Ook in 1439 en 1440 hield hij in Luik de Vastenpreken.

Er wordt van Soreth nog verteld dat hij aan de universiteit van Parijs als tegenstander optrad tegen een zekere magister Ferrandus, die door een bepaalde redeneerkunst, de "Kunst van Raymundus Lull", alle andere doctoren in het disputeren overwon. Soreth heeft hem met kracht van argumenten terechtgewezen. Inderdaad verscheen een Ferrandus van Cordoba aan de universiteit, die "dokter in de alwetendheid" genoemd werd en aanbood het tegen iedere doctor in het redeneren op te nemen. Dit schijnt echter pas in 1445 geweest te zijn. Het is mogelijk dat Soreth toen in Parijs was.

In het jaar 1440 werd Soreth tot provinciaal van de provincie Francia gekozen. Deze was één van de 7 Franse provincies van de Orde en strekte zich uit van Caen in Normandië, over Vlaanderen en Vlissingen, en van Besançon in Bourgondië tot en met Luik in België; dus ongeveer Noord-Frankrijk, Vlaanderen en het Luikse. De rest van België hoorde bij de Nederduitse provincie. In Frankrijk woedde sinds ongeveer 1340 de honderdjarige oorlog met afwisselend succes voor de Engelsen en Fransen. Bijna heel Zuid-Frankrijk werd in deze tijd verwoest. In Noord-Frankrijk woedde de oorlog vanaf 1415. Heel deze streek was in handen van de Engelsen of van hun bondgenoten, de hertogen van Bourgondië. Vanaf 1430 keerde de kans en verloren de Engelsen al hun bezittingen, tot ze in 1450 ook Normandië moesten opgeven. De hertogen van Bourgondië echter breidden in dezelfde tijd hun gebied uit in de Nederlanden, zodat tegen dezelfde tijd België ongeveer helemaal in hun handen was.

Gedurende de 100-jarige oorlog werden de meeste Karmelietenkloosters, die meestal buiten de stadsmuren lagen, verwoest. Het spreekt al vanzelf, dat dit funest was voor het religieuze leven. Reeds in de 14^e eeuw begonnen de bepalingen over de armoede overal te verslappen, ook in de Karmelietenorde. Vooral de professoren kregen een jaarlijkse toelage,

die ze dikwijls helemaal niet besteedden voor de studie. Zij hadden meestal een bediende, aten in hun kamer en waren het grootste deel vrij van de dienst op het koor. Deze privileges, die eigenlijk alleen golden voor degenen die veel les moesten geven, maakten de academische graden zeer begeerd. Velen lieten zich door de Romeinse Curie, die toen te Avignon zetelde, graden verlenen zonder de vereiste studiën volbracht te hebben. Daarbij kwam dat er zeer veel tot pauselijke biechtvaders, kapelaans en titulair bisschop benoemd werden en zich op die manier aan de gehoorzaamheid en het kloosterleven onttrokken. De religieuze geest was in de 14^e eeuw sterk verminderd. De Orde was niet sterk gecentraliseerd en men bleef bij het klooster behoren waar men ingetreden was. De meeste paters stamden uit de kleine burgerij en hun intrede in het klooster werd dikwijls als "verzorging" opgevat. Ze kregen van hun familie een lijfrente en het beheer daarover kwam zo langzamerhand in hun eigen handen. Het kwam zelfs voor, dat men bij testament over "zijn" goederen en zelfs over de cel die men bewoonde, beschikte. Ook de predikanten en biechtvaders en vooral de termijnpaters gingen een deel van de inkomsten voor zich behouden; ze moesten dan ook zelf maar voor kleding en dergelijke zorgen.

Het gevolg was dat men "rijken" en armen in het klooster had. Het klooster was te arm om voor het onderhoud van allen te zorgen, zodat ook de andere zich een nevenverdienste zochten. Velen waren niet uit religieuze roeping ingetreden; ze hingen met heel hun hart aan de familie en zwierven de hele dag door de stad om zich door vrienden en kennissen te laten onthalen en nodigden op hun beurt die vrienden en kennissen en familie in het klooster uit. Er kwam nog bij, dat er niet genoeg zorgvuldigheid betracht werd bij het opnemen en opvoeden van de novicen. Vooral na de ontvolking van de kloosters omstreeks 1350 door de Zwarte Dood werd iedereen zonder onderscheid aangenomen, zodat er in veel kloosters niet veel kloostergeest over was. Bovendien heerste in deze tijd de religieuze verwarring van het Westers Schisma, toen er twee en zelfs drie Pausen tegenover elkaar stonden en ook de Orde was daardoor in tweeën gedeeld (1378-1411).

De beide Pausen wedijverden met elkaar -door het verlenen van allerlei dispensaties en gunsten- om religieuzen aan zich te binden en lieten van de kloostertucht niet veel over. Ook de provincie Francia waartoe Soreth behoorde was verdeeld: in Frankrijk gehoorzaamde men de Paus van Avignon, in België aan die van Rome. Als iemand het niet eens was met zijn overste kon hij altijd bij de Paus terecht. Al deze factoren maakten dat het kloosterleven steeds meer bergafwaarts ging. Natuurlijk waren de misbruiken niet algemeen. Er waren kloosters waar ijverige oversten waren met hart voor het religieuze leven, maar er waren ook tegenovergestelden. Want alle oversten, provinciaals en prioren, werden gekozen uit de gegradueerden en wanneer zij zich van het gemeenschappelijk leven niets aantrokken deden de onderdanen het ook niet. Er werden op de provinciale en generale kapittels wel besluiten genomen tegen de ergste misbruiken, maar van de doorvoering kwam soms niet veel terecht.

Over de activiteit van Soreth als *provinciaal* is jammer genoeg weinig bekend. Hij visiteerde in elk geval geregeld. Luik op 21 juni 1440, juni 1445, 28 mei 1446, 6 december 1446, 2 februari 1447, 23 januari 1448, 7 februari 1450, 1 september 1450, 2 mei 1451. Waarschijnlijk had hij die laatste jaren zijn residentie in het klooster van Luik.

Met de provinciaal van Engeland trad Johannes Soreth begin 1443 als scheidsrechter op in een zwaar conflict dat tussen de generaal van de orde en een deel van de Nederduitse provincie was uitgebroken. Zij wisten de scheuring in de provincie ongedaan te maken, maar de generaal Johannes Facy was niet tevreden en verwekte nieuwe onenigheid, waardoor er weer een nieuwe scheuring kwam. Deze duurde tot Johannes Soreth, zelf generaal geworden, dit in 1452 wist bij te leggen.

Op 16 maart 1450 werd Facy tot bisschop van Riez benoemd. Er is geschreven, dat Johannes Soreth in zijn plaats Vicaris generaal werd, maar dit is niet zeker; misschien bleef Facy de orde besturen. Op 1 november 1451 kwam het generaal kapittel in Avignon bijeen voor de keuze van een nieuwe generaal en Johannes Soreth werd gekozen. Hij had 24 stemmen. De tegenkandidaat Gaillard de Rupe, provinciaal van Toulouse, die 15 stemmen had, trok zich terug en zo werd Soreth eenstemmig gekozen.

In de nu volgende 20 jaar werkte Soreth aan de hervorming van de orde in een dubbele zin. De eerste was het afschaffen en tegengaan van al die bovengenoemde misbruiken en het aanleggen van strengere maatregelen in de praktijk. Op de generale kapittels ging hij vooral in tegen de exempties en privileges waarmee al de uitzonderingen op het gemeenschappelijk leven geschapen werden. Op het generaal kapittel van Brussel werd een nieuw boek van de Constituties uitgegeven, waarin strengere normen dan vroeger gelden voor het koorgebied, de armoede, het stilzwijgen, het verblijf in de cel, het werk en de studies. Vooral door zijn visitaties hield hij hieraan nauwlettend de hand. Bovendien ontving hij van de Paus verschillende bullen voor deze hervorming. Daarnaast echter wijdde hij zich aan een hervorming in striktere zin, een soort kern-vorming in de Orde: men noemt dit de "Reguliere Observantie". Dat streven bestond reeds in alle bedelorden. Het wilde, zoals de naam zegt, de regel werkelijk gaan beleven zoals het moest. Het hing samen met de beweging voor hervorming van de Kerk "in hoofd en leden" en was niet zozeer een hervorming van bovenaf opgelegd, als wel van onderaf op eigen gelegenheid begonnen. Bij de Franciscanen werd de nadruk vooral gelegd op de armoede. Bij de Karmelieten ook op eenzaamheid, stilzwijgen, koorgebied. In Italië was uit de drie observantiekloosters van Le Selve, Mantua en Géronde in 1442 de Congregatie van Mantua ontstaan. In Nederland was in 1441 het klooster van Meurs als observantieklooster opgericht. Enghien in België behoorde in 1449 zeker tot de Observantie.

Degenen die tot de Observantie toetraden deden afstand van alle goederen die zij in gebruik hadden, van alle voorrechten en uitzonderingen. Zij voerden een strikt gemeenschappelijk leven: refter en koor waren voor allen verplicht.

Als een klooster de hervorming goed gezind was werd een soort recollectiedag vastgesteld daags voor een feest. Allen gingen biechten en baden daarna in het koor geknield de 7 boetpsalmen. Dan werd er een H. Mis van de H. Geest gezongen waarna in de kapittelzaal een devote toespraak door de overste volgde. Hierop volgde het afstand doen, zowel mondeling als schriftelijk, van alle tijdelijke goederen. Onder het Te Deum trok men dan weer naar het koor. Na het eten brachten allen hun zaken naar de gemeenschappelijke bewaarplaatsen. Later volgden nog conferenties over het Ordinale en de Constituties, over dankzegging, berouw en de geloften.

Ook op de liturgie legde Soreth een bijzondere nadruk. Reeds in 1452 liet hij de Verklaring van het Ordinale uitwerken om eenheid in de ceremonies te brengen. In de niet-observante kloosters legde hij ook veel nadruk op H. Mis en koorgebied.

De volgende data en jaartallen zullen we duidelijkheidshalve schematisch weergeven:

1451	Luik. Invoering van de Observantie.
1452	
mei	Keulen. Herstel van de scheuring. Goedkeuring van de observantie van het klooster in Meurs.
28 mei	Opperduitsland: Neurenberg. Provinciaal kapittel. Hij legt de nadruk op het onderhouden van de regel en een goede administratie. Hierna volgen verschillende visitaties.
25 juli	Wenen. Hier laat hij Constituties achter voor de hervorming van het klooster.
20 augustus	Italië: Padua. Wordt eredoctor van de universiteit. In Italië treft Soreth de Congregatie van Mantua aan. Het schijnt dat hij de overgang van Ferrara naar de Congregatie in 1452 bekrachtigde.
november	Toscana. Presideert het provinciaal kapittel. Om het klooster te hervormen werd fr. Elias aangesteld. Waarschijnlijk heeft hij in deze tijd Rome en de Paus bezocht. We weten niet hoe lang hij in Italië bleef. Over Frankrijk is hij weer teruggekeerd.
1453	
18 augustus	Brugge
11-14 oktober	Meurs.

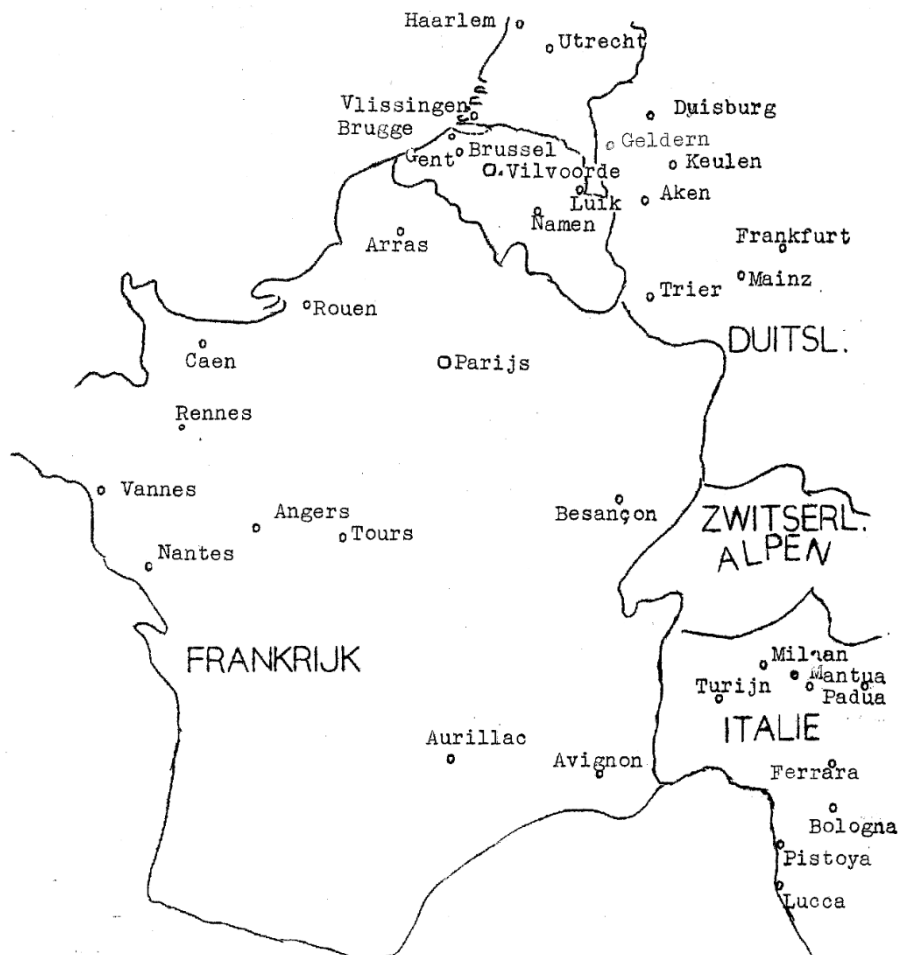
21 oktober	Keulen. Provinciaal kapittel. Goedkeuring van de statuten voor de observantiekloosters. Benoeming van Petrus Nieuwkerk tot Vicaris Generaal voor de invoering van de hervorming. De observantiekloosters konden zelf hun prior kiezen en de provinciaal moest een socius van de observantie bij zich hebben als hij visiteerde. Overigens waren ze aan de provincie onderworpen, in tegenstelling met de Congregatie van Mantua die met de provinciaals geen relatie meer had. (In een ander artikel wordt verteld over de oprichting van de zusterkloosters in Geldern, Nieuwkerk en elders en dat ook de nonnenkloosters, die Soreth zelf oprichtte tot de reguliere observantie behoorden.)
1454 mei juni	België. Visitatie. Mechelen. Invoering van de observantie. Rennes. Kapittel van Touraine. Misschien heeft hij hier Françoise d'Amboise leren kennen.
1455 12 maart	Luik. Schrijft zijn regel voor vrouwen van de 3 ^e orde. Haarlem. Invoering van de observantie.
11 augustus	Keulen. Provinciaal kapittel.
15 augustus	Meurs. Opname in de orde van de zusters van Nieuwkerk. Misschien heeft Soreth in dit jaar zijn <u>Uitleg op de Regel</u> geschreven. Het origineel hiervan was vroeger in Mechelen aanwezig. (zie artikel van G. Mesters in Carmel)
!!17 november	Parijs. Johannes Soreth was aanwezig bij het begin van het proces waarin de eer en goede naam van Jean d'Arc hersteld zouden worden. Jean d'Arc was in 1431 door de kerkelijke rechtbank van Rouen veroordeeld.
1456 16 mei	Parijs. Generaal kapittel. Hier werden de voorrechten van de Observanten bevestigd. O.a. dat zij zelf hun prior konden kiezen. Er werden verschillende brieven geschreven aan de observantiekloosters (Worms behoorde daar ook toe). Schoonhoven werd in dit jaar ook tot de observantie gebracht.
1457 6 april 8 mei	Polen. Krakau visitatie. Italië. Bologna-Padua. Presideert het provinciaal kapittel; trekt verder door Italië.
5 augustus	Napels. Visitatie. Sicilië. Messina. Provinciaal kapittel. Ook hier werden verschillende kloosters hervormd en tot de Observantie gebracht. Johannes Taye, zijn eerste biograaf, vertelt ons dat hij bijna als een neger door de zon gebruind was.
28 oktober	Pistoya. Provinciaal kapittel van Toscana. Het klooster van Lucca ging over tot de observantie. In de winter trok hij over de Alpen.
1458 1 januari	Augsburg.
17 januari	Augsburg. Provinciaal kapittel. Keulen. Zondags na Pasen presideert hij het kapittel. Haarlem. Visitatie.
17 september	Mechelen. Visitatie
14 oktober	Arras. Visitatie

1458 eind of begin 1459	Nantes. Hier had hij een lang gesprek met Françoise d'Amboise.
20 juni	Luik. Visitatie.
22 juni	Keulen. Provinciaal kapittel.
2 augustus	Boppard. Visitatie. In de nu volgende winter trekt hij weer over de Alpen.
1460 24 januari.	Bologna. In Ferrara resideert hij het provinciaal kapittel. Wilhelmus de Fonte, de vicaris generaal van de Congregatie van Mantua, werd tegelijk provinciaal van deze provincie. Er werden bepalingen gemaakt voor het studiehuis van Bologna.
februari	Parma.
29 februari	Lombardije. Cremona. Hij moest weer spoedig terugkeren over de Alpen. Waarschijnlijk was hij verder in Frankrijk.
29 september	Luik. In dit jaar trachtte Soreth te Keulen de observantie in te voeren, maar een deel van het klooster was er tegen en sloot de generaal met de goedwillenden buiten. In juli vroegen vijftien van de ongehoorzamen op het provinciaal kapittel te Mechelen om vergiffenis. Drie anderen, de voornaamsten, werden in 1462 op het generaal kapittel van Brussel bestraft. De stad Luik was in opstand gekomen tegen hun bisschop Louis van Bourbon, een neef van Hertog Philips van Bourgondië. Deze laatste streefde er naar al de Nederlandse provincies onder zijn beheer te brengen en had de vorige bisschop tot afstand gedwongen om zijn neef benoemd te krijgen. Daarbij kwam dat de jonge bisschop buitensporig veel geld eiste, zodat Luik al spoedig in opstand was en de bisschop moest vluchten. Soreth, die bij de Luikenaren zeer gezien was, trachtte te bemiddelen en de burgers met hun wettige overheid te verzoenen.
1462 9 januari	Luik. Verzoeningspoging.
24 maart	Maastricht. Hier hadden de onderhandelingen plaats en trachtte Soreth de gemoederen te bedaren, doch hij werd overschreeuwd. Het schijnt dat hij bij die gelegenheid met de dood bedreigd werd en zo geslagen, dat het bloed hem uit de mond kwam.
begin juni	Brussel. Generaal kapittel (onder zijn voorzitterschap). Uitvaardiging van de nieuwe Constituties. Hier werd ook het provinciaal kapittel van Nederduitsland gehouden.
11 september	Brussel. Hierna vertrekt hij naar de provincie Touraine en houdt in Nantes het provinciaal kapittel.
1463 19 februari.	Rouen. Visitatie.
september	Brussel.
3 november	Luik. Visitatie. 9 zusters waren intussen al naar Bregane vertrokken.
1464 1 februari	Het patersklooster van Bondon had de observantie aangenomen.
11 augustus	Geldern. Provinciaal kapittel. In 1468 ging Geldern tot de observantie over.
8 september	Mechelen.
23 september	Dinant. Bij de zusters.
1465 30 mei	Rouen.
1 juli	Keulen.
28 juli	Aken. Provinciaal kapittel.

31 juli	Boppard. Goedkeuring van het nieuwe observantieklooster Tönnisstein.
september	Opperduitsland. Visitatie in Bamberg en Augsburg.
1466 15 mei	Italië. Brescia. Hier presideert hij het kapittel van de Congregatie van Mantua. De overgang van Bologna naar de Congregatie werd goedgekeurd. Onder Soreth waren dus al Ferrara, Lucca, Brescia, Reggio Emilia, Parma, en Bologna door de Congregatie hervormd en daartoe overgegaan. Het ging dikwijls niet zonder dwang van de wereldlijke en kerkelijke overheid. Soreth zelf legde, o.a. op het generaal kapittel van 1462 de nadruk op de vrijwilligheid; de meerderheid van een klooster moest er vóór zijn voor men de observantie invoerde. Zijn systeem was suaviter et fortiter. Het schijnt dat hij Rome al bezocht had. Op de terugweg visiteerde hij Frankrijk en hield waarschijnlijk in:
juni	Touraine. Angers. Provinciaal kapittel.
4 juli	Besançon. Visitatie.
16 – 30 oktober	Luik.
eind november	Gent. Invoering van de Observantie.
	Rouen.
1467 20 januari	Touraine. Pont l'Abbé. Kapittel.
juni	
1468 25 maart	Bondon bij Vannes, inkleding van Françoise d'Amboise waar Soreth bij tegenwoordig was.
30 mei	Huy. Bezoek aan de zusters aldaar.
13 juni	Mechelen. Visitatie.
17 juli	Aken. Hij presideert het provinciaal kapittel van Nederduitsland. Het pas gestichte Utrecht, ook een observantieklooster, werd in de provincie opgenomen.
september	Luik. Hier was de toestand kritiek geworden. De pauselijke legaat Honofrius had tevergeefs getracht om de vrede tussen de stad en de burgerij te herstellen. Een Karmeliet Robert was daarbij zijn tolk. Soreth had in 1466 al getracht bij de bisschop die in Huy verbleef iets te bereiken. Nu was Karel de Stoute met een leger in aantocht om de stad te straffen.
10 september	Soreth was op een vergadering in Luik aanwezig. Deze was door de legaat bijeengeroepen.
begin oktober	Johannes Soreth gaat met de legaat naar Tongeren. De afgezant wilde met de Bourgondiërs onderhandelen, maar Soreth kreeg bericht dat zij hem gevangen wilde nemen en vermoorden. Daarom keerde men weer naar Luik terug.
27 oktober	Luik wordt ingenomen door de troepen van Karel de Stoute. Omdat de geestelijkheid wel voor vergelijk geweest was, gaf de hertog bevel kerken en kloosters te sparen, maar de huizen van de opstandelingen inbrand te steken.
1 november	Begonnen de plunderingen en brandstichting en spoedig werden ook de kerken en kloosters niet ontzien. Bij die gelegenheid redde Johannes Soreth met levensgevaar de H.H. Hosties, die de soldaten uit de pyxis op de grond gegooid hadden en bracht ze naar zijn klooster over. De Zusters van Luik waren naar Maastricht gevluht. Ook Soreth begaf zich daarheen. In het artikel over de zusters zullen wij zien hoe hij zich bij de pauselijke legaat te Brussel en bij Karel de Stoute voor de zusters inzette, waardoor de

stichting van Vilvoorde tot stand kwam.

- 1469** 2 februari. Namen.
11 februari. Vilvoorde.
25 maart. Professie van Françoise d'Amboise waar Soreth bij tegenwoordig was.
21 mei. Aquitanie. Aurillac. Generaal kapittel.
19 juli. Rouen.
30 juli. Keulen. Kapittel. Hij visiteerde daarna langs de Rijn en voerde de observantie in te Frankfurt, Mainz en Trier.
11 september. Antwerpen.
11 oktober. Brussel.
- 1470** 13 januari. Vilvoorde. Hier bezocht hij de zusters.
24 mei. Waarschijnlijk was Soreth in Keulen bij het definitorium van Nederduitsland.
8 september. Namen. Vertrok daarna naar Bretagne; het schijnt dat hij verder in Frankrijk visiteerde
- 1471** juni. Touraine. Nantes. Provinciaal kapittel.
25 juli. Angers. Hier werd hij ziek en stierf er. Dat hij door zijn medebroeders die niet hervormd wilden worden vergiftigd zou zijn is een fabel, waar geen van zijn biografen uit de 15^e en 16^e eeuw iets van af weet. Al spoedig na zijn dood werd hij als een heilige vereerd en werden vele wonderen aan zijn tussenkomst toegeschreven.

HET "WERKTERREIN" VAN JOH. SORETH

We hebben reeds gezien, dat hij zelf in verschillende kloosters de observantie invoerde of liet invoeren. Geldern ging in 1468 daartoe over; Brussel 5 oktober 1469. In de provincie Francia werden ook Arras, Montreuil en Yperen hervormd. In Zuid Duitsland tijdens zijn leven Heilbronn, Würzburg, Bamberg, Nürnberg, Augsburg en Ravensburg. Hoeveel kloosters in de meer zuidelijke provincies van Frankrijk tot de observantie behoorden is moeilijk te zeggen, daar alle gegevens daarover ontbreken. Over zijn visitatie in Zuid Frankrijk, Saksen, Polen, Bohemen, hebben wij geen gegevens, al weten we wel dat hij daar gewerkt heeft. In Engeland steunde Soreth de hervormingspogingen van de provinciaals aldaar; het schijnt, dat hij zelf de provincies van Engeland en Ierland niet bezocht heeft. In Spanje en Portugal is hij misschien ook niet geweest.

We kunnen zeggen, dat zijn meer strikte hervorming, die van de reguliere observantie, vooral in de Nederlanden, het noorden van Frankrijk en in Nederduitsland vaste voet had, omdat hij er persoonlijk aan gewerkt had. In de andere provincies, waar overal wel enkele observantiekloosters waren, zoals Bondon in Touraine, gingen deze later weer te niet, omdat de provinciaals niet meewerkten en ook zijn opvolgers als generaal zijn werk niet voortzetten.

In Italië raakte zijn opvolger Martignoni in conflict met de Congregatie van Mantua, waarvan hijzelf lid geweest was.

Doordat de observantiekloosters van de Congregatie geheel onafhankelijk waren van de provinciaals en later ook met de generaal van de Orde in strijd kwamen, kon de observantie zich daar niet doorzetten.

Wat de zusters betreft; in de Nederlanden, waar hij zelf bij de stichtingen betrokken was, waren de kloosters van de observantie, evenals de stichtingen in Bretagne die er uit voortkwamen. Zelf heeft hij voor hun Constituties gezorgd.

In Italië was de ontwikkeling anders. Hier waren het vrome vrouwen die eerst afzonderlijk leefden en zich na 1452 in een communiteit verenigden. Ze heetten pinzochere. We zouden ze nu reguliere Derde-Ordelingen noemen. Sommige kloosters daarvan ontwikkelden zich op den duur tot nonnenkloosters: ze voerden het koor in en ook het slot. De meeste kloosters van de Congregatie van Mantua begonnen pas na de dood van Soreth. Ook het klooster van de H. Maria van de Engelen te Florence werd pas na de dood van Soreth (in de 16e eeuw) een klooster van de Tweede Orde. Hun Constituties hadden een eigen ontwikkeling en waren niet afhankelijk van die in de Nederlanden.

Ook in Spanje ontstonden de kloosters pas na de dood van Soreth en waren er eerst beatério's, waar "beatae" woonden, dus Derde-Ordelingen die gemeenschappelijk woonden. Sommigen ervan waren nog altijd beatae in 1570. Het klooster van Avila had wel de canonieke uren ingevoerd, maar verder nog niet veel. In de tijd dat de H. Teresia daar verbleef was het geen slotklooster; men had wel een refter, maar die schijnt alleen voor de lekezusters geweest te zijn. De zusters hadden hun eigen inkomsten, kookten zelf en de meeste (er waren er 130) baden het brevier liever met een paar andere zusters dan op het koor! Het was dus geen observantieklooster, dit doet niets af aan de grootheid van de H. Teresia, maar doet haar integendeel scherper uitkomen boven haar omgeving.

Zijn eerste biograaf vertelt over Soreth nog enkele bijzonderheden die zijn persoon tekenen. Toen hij al oud was, en generaal van de Orde, vervulde hij op het koor te Parijs het ambt van Cantor en hebdomedarius als de studenten naar de lessen van de universiteit waren. In de recreatie van de fraters deed hij mee met het balspel. Hij was welwillend voor anderen, gewoonlijk blij en vriendelijk, maar bij het straffen kon hij streng zijn. Hij was een vurig predikant. In Luik had de sacrista zich een keer verslapen en niet geluid voor het nachtkoor en daarna aangeraden, dat ieder het officie maar voor zichzelf zou bidden. Soreth hield een kapittel daarover; omdat zij het koor niet gezongen hadden, legde hij als penitentie op, dat allen, die er niet geweest waren voor middageten, op de grond zittend, alleen water en brood zouden hebben, en zelf deed hij dat met de anderen mee.

HET GEESTELIJK LEVEN VAN DE CARMEL BIJ DE ZALIGE JOHANNES SORETH

door

Gondulphus Mesters O.Carm.

in: Carmel 4 (1951) p. 95-110

De kracht die de maatschappij van de Middeleeuwen bezielde had, was in de 15de eeuw weliswaar niet verdwenen, doch begon te verslappen onder invloed van nieuwe verlangens. Een bekend geschiedschrijver vat de toestand van die tijd aldus samen:

"Zo zien wij in de duurzaamste en opmerkelijkste voortbrengselen van deze tijd, in haar schoonste en sterkste uitingen, geen contrast met het verleden. En toch, al is het duidelijk dat zij dat verleden goeddeels voortzette, eveneens staat het vast dat zij zich deels ervan losmaakte. Evenals in Italië, en nog voor de Italiaanse invloed zich deed gelden, begon het leven zich (ook boven de Alpen) van de druk van de traditie te bevrijden... In overig Europa waren de lossere zeden in de overwegend wereldse belangstelling in de vijftiende eeuw niet minder sterk dan in Italië. Waar de beschaving het meest vooruitging, valt dit verschijnsel het meest in het oog... Aan het hof, bij de hoge adel, bij bestuursambtenaren en kapitalisten, bij grondbezitters en kooplieden, zien wij in deze tijd in de Nederlanden een levenswijze met juist dezelfde hoofdtrekken die als typerend gelden voor de vroege renaissance in Toscana en Lombardije: een algemene verslapping van de moraal, een jacht naar weelde en feesten, een zucht naar verfijning en comfort in de particuliere woningen, een lust naar verfijnde kledij, een hang naar hogere uitingen van kunstgevoel en een grotere uitbreiding van de geestesontwikkeling en de wellevendheid..."³

Op vele plaatsen wierpen vrome mensen zich in de strijd tegen deze wassende vloed van verstoffelijking en vervlakking. Een van deze mensen was de Z. Johannes Soreth.

In een tijd als de onze is het, behalve interessant, wellicht ook nuttig te luisteren naar de woorden van een man als Soreth. Vertoont immers de hierboven gegeven karakteristiek van Soreth's tijd geen treffende punten van overeenkomst met de onze? Is onze tijd minder op het stoffelijke gericht, bestaat er minder gevaar voor geestelijke vervlakking?

De godsdienstige mensen van deze tijd zien zich voor problemen gesteld die gelijk zijn aan die waarmee Soreth te worstelen had. De oplossingen die hij voor die problemen voorstelde, kunnen wellicht ook aan ons enkele verlichtende gedachten bieden. Weliswaar richt hij zich op de eerste plaats tot zijn medebroeders religieuzen, doch dit neemt niet weg dat de kern van zijn leer gemakkelijk toepasbaar is op iedere Christen.

DE HERVORMER

Johannes Soreth leefde dus in de crisistijd die aan de Hervorming voorafging. Hij was in deze periode Prior-Generaal van de Carmelorde (1451-1471), en bezocht in deze hoedanigheid zijn kloosters in alle delen van Europa. Allerwege ontmoette hij dezelfde ontmoedigende verschijnselen, hij zag en begreep die, en zijn houding kon geen andere zijn dan die van een hervormer. Zo waren de laatste 25 jaren van zijn leven. Het is dan ook vanzelfsprekend dat zijn kijk op het geestelijk leven, en met name op dat van zijn orde, het stempel draagt van zijn persoonlijke ervaringen in de wereld van toen. Het is een antwoord op het probleem van de geestelijke verslapping die hij constateerde. Het staat sterk in het

---

³ Pirenne, *Geschiedenis van Europa*, 1948, blz. 452.

teken van de reactie tegen duivel, wereld en vlees, zoals hij deze grootheden in en buiten zijn kloosters in verschillende vormen ontmoette. Zijn geestelijk leven heeft het karakter van een slaglinie tegen de tijdgeest: sterk schematisch van opbouw, en gericht op het directe succes in de vorm van uitroeiing van mistoestanden, en op de beoefening van morele deugden en regeltucht.

Het werkje waarin hij zijn gedachten neerlegde heet *Expositio Paraenetica in Regulam Carmelitarum* (*Opwekkende Uitleg van de Regel der Carmelieten*).

Ofschoon de innerlijke omgang met God voor hem duidelijk het hart is van het leven op de Carmel, spreekt hij in de gegeven omstandigheden toch liever en uitvoeriger over de verschillende deugden die de voorwaarde zijn voor dit leven met God: over versterving, onthechting aan eigen wil, stilzwijgen, armoede enz., deugden die toentertijd het meest tastbaar in het gedrang kwamen. Deze buitenkant van het geestelijk leven wilde hij vrij maken van de aanwezige vervuiling, opdat de weg naar het centrum van het leven van zijn Orde, het "vacare Deo", de vrije toeleg op God, open zou staan. Hij wil zijn lezers tot deze omgang met God brengen door hen te overtuigen van de noodzakelijkheid van een reinigende ascese, niet in de eerste plaats door hun deze vereniging zelf als een lichtend ideaal voor te stellen. Maar zoals wij reeds zeiden: het zijn vooral de treurige omstandigheden waarin hij leefde, die hem ertoe brachten het grootste deel van zijn aandacht te besteden aan de randgebieden van het geestelijk leven.

Hij wist dat - als deze gebieden veilig gesteld zouden zijn - de omgang met God in liefde en gebed als vanzelf voor de hand zouden liggen. Dit zegt hij b.v. ergens uitdrukkelijk n.a.v. het stilzwijgen:

"Laten wij derhalve het stilzwijgen onderhouden, Broeders, want het nauwgezet stilzwijgen en het voortdurend vrij zijn van het lawaai van wereldse zaken, dwingt tot nadenken over de dingen van de hemel".⁴

Het pragmatische en ascetische overweegt zeer sterk in zijn geestelijke leer, daar de volle nadruk valt op het menselijke handelen en op de middelen tot het doel, meer dan op het doel zelf. Zijn telkens terugkerende reactie tegen ondeugden en misbruiken drukt er het stempel op van de beroepshervormer. Toch heeft zijn werk niet de eenzijdigheid van het karikatuur, want - we zullen het nog nader zien - hij weet aan al dit bezig zijn met zichzelf telkens de juiste plaats te geven in het geheel, en de plaatsen waar hij spreekt over de centrale onderwerpen van liefde en gebed zijn niet onbeduidend. Om een goede totaalindruk te krijgen van wat in hem leefde, zou men hem zelf moeten lezen in zijn redeneringen en pleiten, in zijn sarcasmen en hekelende woorden, in zijn smekingen en bezweringen, in zijn nuchtere ontledingen van vals en waar. Zijn werk is persoonlijk; toch mogen we niet beweren dat het overal even origineel en knap is. We willen een beknopt beeld geven van de wijze waarop hij het ideaal van zijn Orde aan zijn onderdanen voorhoudt. Gelijk gezegd wijdt hij meer aandacht aan de deugden die dit ideaal van vereniging met God in gebed voorbereiden, dan aan dit laatste zelf. Wij zullen het omgekeerde doen en hem breedvoeriger aan het woord laten over liefde en gebed dan over de ascese.

---

⁴ *Expositio paraenetica in Regulam Carmelitarum*, auctore B.J.Soreth. Edidit R.P.Constantinus ab Immac. Concept. Carm. Disc., 1894, Text 8, cap. I.

DE ONGANG MET GOD IN LIEFDE EN GEBED

"Wanneer de religieus het doel van het ware Carmelitaanse leven wil bereiken,... moet hij zich verbergen in de beek Carith, dat wil zeggen, in de liefde".⁵

Met deze oud-Carmelitaanse uitleg van Elias' verborgenheid bij de beek Carith geeft Soreth het ideaal aan van elk Christelijk leven, en dus ook van het leven in zijn orde: de liefde tot God.

"Het leven van het geloof is de liefde want door de liefde is het geloof werkzaam. Daarom, wanneer de liefde verkilt, sterft het geloof, zoals het lichaam sterft wanneer de ziel heengaat. Daarom voegt onze Regel ook zo uitdrukkelijk de liefde tot God en de evennaaste toe aan het schild van het geloof".⁶

"Bemin derhalve de Heer uw God met het totale en volledige affect van uw hart. Bemin Hem met een algehele attente bereidheid van ziel en verstand. Bemin Hem zoveel ge kunt, zodat ge zelfs niet bang zijt te sterven uit liefde tot Hem. Laat de Heer Jezus zacht en zoet zijn aan uw hart; moge Hij de zoete verleiding van het vleselijk leven verdrijven, en moge zo de ene zoetheid die andere uitbannen".

Het gebed is het gesprek tussen God en ziel en komt voort uit de liefde. De liefde drijft immers tot beschouwen van en denken aan het voorwerp van onze liefde, en eveneens tot uiting van deze gedachten en gevoelens in lof, dank en bewondering. Zo is het gebed van de bewuste, geuite liefde. Het is de liefde zelf in haar openbaring aan God. Het is het "Abba, Vader" van de Liefde zelf, Christus in onze ziel. Graden van volmaaktheid in de liefde en gebedsgraden zijn hetzelfde. Het is daarom niet verwonderlijk dat Johannes Soreth, na eerst de "verborgenheid in de liefde" als het doel van het Carmelietenleven aangemerkt te hebben, later aldus spreekt:

"Het doel van elke religieuze mens en de volmaaktheid zijns harten is gelegen in een streven naar een voortdurende en ononderbroken geest van gebed; en – voor zover dit aan onze menselijke zwakheid gegeven wordt - moeten wij naarstig steeds dieper doordringen in een toestand van onbewogen rust van de geest en van voortdurende geestelijke zuiverheid; om dit te bereiken moeten wij onvermoeid zowel de lichamelijke ongemakken als de geestelijke kwellingen zoeken en ons daar voortdurend in oefenen".⁷

Het ideaal van zijn Orde, de liefdevereniging met God in een geest van gebed, en het middel van de ontleding worden ons hier met forsheid door Soreth geschetst. Deze geest van gebed vindt zijn voedsel en komt tot uiting in de "meditatie". Laten we zien wat Soreth hierover denkt.

---

5 Exp. Par., Praefatio.

6 Exp. Par., Text 15, cap. 5.

7 Exp. Par., Text 8, cap. 2.

DE MEDITATIE

Het ideaal van biddend te leven - het bewuste zijn bij God - wordt vooral bereikt door de overweging van de goddelijke dingen. De gedachten die Johannes Soreth aan deze overweging wijdt zijn niet oorspronkelijk maar toch vreemd voor onze tijd. Bijna alles wat hij hierover zegt, putte hij letterlijk uit de werken van Hugo van Sint Victor.⁸ Wel is de aanpassing aan de Regel van zijn Orde die hij becommentarieerde en de bijzondere sfeer die deze woorden aldus krijgen, een werk van hem zelf.

In de Middeleeuwen, en ook voor Soreth, had het begrip "meditatie" een andere inhoud als thans. Voor ons is de meditatie een bepaalde oefening van inwendig gebed die een zekere voorgeschreven tijd in beslag neemt. De middeleeuwse monnik kende geen voorgeschreven meditatie. Slechts in de stichtingsstatuten van het Carmelklooster te Lissabon in 1424 ontmoetten we voor het eerst meditatievoorschriften, een naar het ons lijkt losstaand verschijnsel.⁹

De monnik van die tijd werd geacht voortdurend te mediteren, zoals ook in de Carmelregel staat: "Dag en nacht de Wet des Heren overwegen en in gebeden waken". Dit mediteren had dan de zin van een bedachtzaam leven dat in alle dingen en in alle handelingen de kern wist te treffen, God. Voor Soreth is de "meditatio" een sfeer van nadenken in bezonken rust, hetgeen een goede voedingsbodem is voor het "bidden". Zij is een soort voorbereiding op het gebed. Mediteren is een gevuld zijn met heilige gedachten die als vanzelf een uitlaat vinden in het bidden. Het is een leven van bezinning en inkeer. Deze verhouding van mediteren en bidden drukt Soreth als volgt uit:

"Wij moeten ons voorbereiden op het gebed. Als een goede voorbereiding op het gebed stelt onze Regel ons daarom de meditatie voor over de Wet Gods en over ons eigen gedrag; want als een dergelijke meditatieve geestesgesteldheid voorafgaat, voelen wij ons krachtiger gedrongen tot bidden; en daarom moeten wij al datgene dat wij in ons gebed willen betrekken, van te voren bemediteren".¹⁰

Vanzelfsprekend is hij teveel praktisch hervormer om bij enkele algemeenheden over dit leven in de sfeer van de goddelijke dingen te blijven stilstaan. Hij doet zijn lezers - met woorden die hij aan Hugo van Sint Victor ontleent - meer concrete mogelijkheden aan de hand om tot deze toestand van mediterende mensen te geraken. Schematisch onderscheidt hij drie wijzen van meditatie, en in de derde van deze manieren brengt hij wederom enkele onderverdelingen aan. Een eerste vorm van overweging is de beschouwing - bij alle schepselen waarmee wij buiten onszelf in aanraking komen - van de grond, de "ratio", van deze schepselen. Het is onze ontmoeting met de Schepper in zijn schepselen. De praktijk hiervan stelt Johannes Soreth zich als volgt voor:

"Aldus bestaat deze meditatie in een veelvuldig nadenken over en in een onderzoeken naar de zijnsvorm, de oorzaak en de bestaansredenen van elk ding... Zij is een bewondering van de zijnsvorm van zo'n ding, een zoeken naar zijn oorzaak, en een naspeuren van zijn bestaansrecht."¹¹

Op deze wijze is ons denken gevuld met de schoonheid en de waarheid van de Schepper zoals deze zich openbaren in de schepping. Dergelijke heilige gedachten kunnen wij echter ook putten uit het geschreven woord: een tweede mogelijkheid van overwegen.

---

8 De Modo Orandi, Migne Lat. 175, kol. 777; De Meditando sed Meditandi Artificio, Lat. 176, kol. 993 e.v.

9 Analecta Ordinis Carmelitarum X, pag. 77.

10 Exp. Par., Text 8, cap. 2.

11 Exp. Par., Text 8, cap. 1.

"Het lezen verschaft ons stof over een of andere waarheid; de meditatie houdt zich met deze stof bezig; het gebed heft haar omhoog tot God; ons gedrag richten wij ernaar in; en in de contemplatie genieten wij ervan".

Deze meditatiestof moet vooral bestaan in "de Wet Gods, Gods geboden en onze geloften".¹²

Lezen, mediteren, uitvoeren van het bemediteerde, en aldus - in moeizame arbeid gelouterd - de genietende rust van de contemplatie. Vanzelfsprekend neemt de Wet Gods, het Woord Gods, de voornaamste plaats in als stof bij deze "meditatie uit het gelezene".

"Wie van dit water van de H.Schrift drinkt, zal geen dorst meer hebben. Laten wij er derhalve van drinken, Broeders, laten wij ons een geestelijke dronkenschap drinken".¹³

Als curiositeit willen we nog vermelden dat de in het koorofficie herhaaldelijk gebruikte woorden "God, kom mij te hulp, Heer, haast U mij te helpen" voor Soreth een bijzondere waarde hebben. Hij zegt hierover:

"Laat de slaap U maar gerust overvallen als ge met de overweging van dit vers bezig zijt, wanneer ge er door de herhaalde oefening zozeer aan gewoon geraakt zijt, dat ge het ook in de slaap blijft doorzingen".¹⁴

Uit de aard van de zaak moet bij een man als Soreth de derde en meest besproken wijze van mediteren bestaan in een overdenken van het eigen zedelijke leven. Hier vooral volgt hij een tamelijk uitgebreide indeling. We willen slechts een enkele gedachte van hem overnemen om te laten zien op welke wijze wij ons eigen gedrag tot voorwerp van overweging behoren te maken. Meer dan de vorige twee soorten van overweging biedt deze derde concrete mogelijkheden tot levensvernieuwing, en daarom moet zij bij de hervormer Soreth de belangrijkste plaats innemen. Zo stelt hij zijn lezers o.a. als meditatiestof voor: na te denken over het doel van het menselijk leven, alsook over de werken die het meest rechtstreeks tot dit doel voeren. Wij moeten altijd de juiste arbeid kiezen, en dus de rechtste weg naar ons doel.

"Het doel is datgene waarnaar we streven. De richting is de weg waarlangs wij het gemakkelijkst dit doel kunnen bereiken. Wie steeds de rechtste wegen kiest, schiet het vlugste op. Zo zijn er sommige dingen waarmee we ons weliswaar geschikt kunnen bezig houden, maar waarvan we toch te weinig nut hebben dan dat wij ze zouden aanraden. Andere daarentegen leveren ons onder zware arbeid veel vrucht op. Deze beide soorten moeten we goed onderscheiden, en datgene uitkiezen dat ons het meeste nut verschaft. Velen die dit onderscheid niet wisten te maken, arbeidden zeer veel, maar schoten weinig op. Omdat zij slechts letten op de uiterlijke aard van het werk en niet op de innerlijke vruchten van deugd, waren zij meer in hun schik over het feit dat zij grote dan dat zij nuttige dingen verrichtten, en verkozen zij liever de dingen waarbij zij gezien werden dan die hen beter maakten".¹⁵

Welke is nu deze "nuttige" arbeid? Allereerst "datgene wat wij moeten doen uit plicht of krachtens gelofte...En als wij daaraan vrijwillig nog iets toevoegen waartoe we niet verplicht zijn, moet dit zo gedaan worden dat onze plicht niet in gedrang komt.¹⁶ Nauwlettend moeten we toezien of we bij ons werk niet lijden aan "afflictio" of "occupatio". "Afflictio" bestaat dan wanneer "we branden van verlangen om iets te doen, waartoe we toch niet in staat zijn",

---

12 ibidem

13 Exp. Par. Text 5, cap. 2.

14 Exp. par., Text 9, cap.1.

15 Exp. Par., Text 8, cap.1

16 T.z.p.

"occupatio" "wanneer we al te veel opgaan in het werk waartoe we wel in staat zijn".¹⁷ Verder spreekt hij met misnoegen over mensen

"die verlangen naar ander werk dan zij onder handen hebben; zij hebben geen trek in de dingen van het ogenblik en kunnen niet genoeg krijgen van allerlei dingen in de toekomst. Wat zij beginnen laten zij in de steek voordat het klaar is, en met een volgend werk beginnen zij te vroeg... Wie verandering zoekt is te laken".¹⁸

Deze en soortgelijke beschouwingen over ons zedelijk leven houdt Johannes Soreth ons voor als stof ter meditatie. Hij eist een voortdurende zelfcontrole en een op het concrete gerichte levenshouding, geen vage bespiegeling waarbij de tastbare vruchten achterwege blijven. Gelijk we zagen is dit bezig zijn met zichzelf niet het enige punt op zijn meditatieprogramma. Een onbaatzuchtige beschouwing van God in Zijn schepping en verschillende andere meditatiestoffen "uit de Schriften" waren zijn eerste punten. Maar toch neemt de moraal bij hem een overwegende plaats in, wel iets te veel naar de huidige smaak. De treurige omstandigheden van toen hadden hem echter de diepe overtuiging bijgebracht dat het geestelijk leven niet slechts met een olympisch beschouwen van de waarheden Gods gebaat is, doch vooral met een afdalen naar onszelf; want verstandelijke waarheden alleen leven niet. Zij moeten vlees en bloed bij ons worden door een persoonlijke toepassing op onszelf. Slechts in een levend vervuld zijn van waarheden, die niet vaag en onpersoonlijk maar concreet en persoonlijk doorleefd zijn, wil Soreth de kern van het Carmelietenleven zien. Dit is zijn opvatting van meditatie, met als sluitstuk het bidden. Maria is hierbij onze Patrones en ons Type:

"Zoals de gelukzalige Maagd Maria, de Patrones van deze Orde, alle woorden van God bewaarde en omdroeg in haar hart, zo moeten deze woorden ook overvloedig wonen in ons hart door de meditatie".¹⁹

En dan spreekt hij verder over

"Elias, onze Vader, wiens woorden brandden als fakkels; naar wiens voorbeeld ook uw mond en uw hart van Gods woord moeten overvloeien".²⁰

DE NOODZAKELIJKHEID DER ONTHECHTING

"En opdat wij kunnen bidden met de ijver en de zuiverheid die vereist zijn, moeten we allereerst geheel en al de bezorgdheid om de vleselijke dingen uitroeien".²¹

Slechts in een zuivere geest kan het Woord Gods gedijen. Alleen zo is een ongestoord contact met God in meditatie en gebed mogelijk. Vandaar de noodzakelijkheid van onthechting en ascese. Gelijk reeds gezegd is, is het vooral deze buitenkant van het geestelijk leven, deze praktische ascese, waarin Johannes Soreth zijn werkzaamheid als schrijvend hervormer ontplooit. Het kernpunt van zijn streven is de beheersing van duivel, wereld en vlees in een sterk deugdenleven, dat zijn kracht put in een strikte regeltucht. Op dit terrein geeft hij allerlei raad, pleit, smeekt en veroordeelt hij in harde woorden:

"Kijk om U heen, en zie of er in de Orde nog iemand is die zijn eigen zin niet doet en de gehoorzaamheid niet veracht. Waar bestaat er nog een zuivere afstand van eigendom?"

---

17 T.z.p.

18 T.z.p.

19 T.z.p.

20 Exp. Par., Text 15, cap. 6.

21 Exp. par., Text 8, cap. 2.

Waar wordt nog de echte zuiverheid onderhouden? Om maar niet te spreken van de meer bijkomstige toevoegsels aan de Regel, want als de voornaamste en wezenlijke dingen ontbreken, blijven noodzakelijkerwijze ook de andere bijkomstige niet bestaan".²²

De ervaring heeft geleerd dat wij dergelijke hervormerstaal met een korreltje zout moeten nemen. Hervormers schilderen graag met zeer donkere kleuren. Toch bestond er ongetwijfeld in zijn tijd een neergang in het geestelijk leven en deze verslapping is het uitgangspunt voor Soreth's gedetailleerde beschrijving van ondeugden als hoogmoed, weelderigheid, twist, luiheid, gulzigheid enz. Ook de hieraan beantwoordende deugden die de weg vrij moesten maken voor een hernieuwd beleven van het ideaal van de Carmel, bespreekt hij in den brede. Zij liggen alle in de sfeer van de onthechting. Een voor de hand liggende deugd voor de beoefening van dit ideaal van meditatie en gebed is de deugd van stilzwijgen en eenzaamheid,

"want een stipt stilzwijgen en een voortdurende onthouding van allerlei gedruis van wereldse dingen, dwingt tot meditatie over het hemelse".²³ Wees derhalve eenzaam, doch geestelijk, niet lichamelijk, met uw wil, uw toewijding, uw geest; God eist immers de eenzaamheid van de geest, niet van het lichaam; ofschoon het eveneens niet ongeschikt is ook lichamelijk alleen te zijn als dit gepast kan, vooral tijdens het gebed".²⁴

"Gij zijt eenzaam wanneer uw gedachten niet vol zijn van allerlei dingen; wanneer ge niet gehecht zijt aan de dingen van het heden; wanneer ge veracht wat velen hoogachten; wanneer ge een afkeer hebt van datgene wat alle mensen verlangen; wanneer ge harde woorden vermijdt, niet gevoelig zijt voor nadeel, en het onrecht vergeet. Want ge zijt niet eenzaam wanneer ge lichamelijk alleen zijt. Wanneer ge aldus uw leven inricht zijt ge waarlijk eenzaam, ook al beweegt ge U in nog zo grote drukte van mensen".(T.z.p.)

Na ons drie middelen aan de hand gedaan te hebben ter verkrijging of ter instandhouding van deze geestelijke eenzaamheid, voegt Soreth er nog een vierde aan toe, dat hij voorstelt als een specialiteit van hemzelf:

"Kiest U, zo raad ik U aan, een man uit, wiens voorbeeldig leven zo'n diepe indruk op uw hart maakt en zozeer uw hoogachting heeft, dat telkenmale als ge aan hem denkt, de eerbied voor hem in uw hart opwelt; en richt uw levenswandel zo in alsof hij voortdurend bij U was".²⁵

In dit verband gebruikt hij ook het bekende beeld van de inwendige en de uitwendige cel:

"Uw uiterlijke cel is iets anders dan uw innerlijke cel: de uiterlijke is de woning waarin ziel en lichaam verblijven; de innerlijke cel is gelegen in uw gemoed, waarin God, samen met uw geest, de allerdiepste plaats moet innemen".²⁶

In haast lyrische woorden schrijft Johannes Soreth over de omgang van God en de ziel in de intimiteit van de "cel":

"Dit (leven in de eenzaamheid van de zielecel) is een vrij zijn voor God, een smaken van God. Want aan de geest die bidt, en zich dus verheft boven het lichaam, valt de weg van de cel naar de hemel (naar God) niet lang of zwaar; hij is er immers aan gewoon vaak op te stijgen van de cel naar de hemel... De cel is een heilig land, een heilige plaats, waarin

---

22 Exp. Par., Text 12, cap. 1.

23 Exp. Par., Text 8, cap. 1

24 Exp. Par., Text 3, cap. 1.

25 Exp. Par., Text 4, cap. 1

26 Exp. Par., Text 4, cap. 2

de Heer en Zijn dienaar in afzondering gesprekken voeren, zoals men doet met een vriend; waarin de getrouwe ziel dicht met God verbonden wordt, gelijk de bruid verenigt wordt met de bruidegom en zoals het hemelse verbonden wordt met het aardse, het menselijke met het goddelijke. De cel van de dienaar Gods is als een heilige tempel van God".²⁷

Geestelijke eenzaamheid, geestelijke zuiverheid, onthechting, armoede, het zijn voor Soreth gelijke begrippen, die een vrij zijn beogen van alle dingen die aftrekken van God, en aldus een basis vormen waarop de omgang met God tot stand kan komen.

"Zie hoe de H.Geest ons de armoede en de onthechting aan het aardse als de allervoornaamste regel van onze Orde voorhoudt".²⁸

"Gods woord tot Elias, en via deze tot elke Carmeliet die hem volgt, luidt immers: Ga weg van hier, dat wil zeggen, van de broze en vergankelijke dingen van deze wereld. Ga weg van hier, dat wil zeggen, verlaat uw land en uw verwanten en het huis uws vaders, niet alleen wat uw kleding betreft, want ook in daad en werkelijkheid; want als iemand niet verzaakt aan alles wat hij bezit, dan kan hij geen volgeling zijn van deze leer".(T. z. p.)

Dat hij ook de armoede allereerst opvat als een geestelijk onthecht zijn, blijkt als hij zegt: "Armoede als zodanig is immers geen deugd, maar wel de liefde tot de armoede".²⁹

"Niet elke vrijwillige armoede heeft de goedkeuring van de Heer; want wij lezen dat ook wijsgeren al hun bezittingen verlaten hebben, opdat zij vrij zouden zijn van wereldse zorgen, en zich aldus vrijer konden toeleggen op de studie van de waarheid, of liever van de ijdelheid, en zij streefden ernaar zich te koesteren in de achting van de wereld, om ook des te meer te groeien in de achting voor zichzelf; en daarom ligt ook het ware onderscheid (tussen aardse en geestelijke armoede) in de geest, d.w.z. in de geestelijke gesteltenis van de wil. Zalig dan ook de armen van geest, diegenen namelijk die een geestelijke intentie hebben, een geestelijk verlangen naar het welbehagen Gods". (T.z.p.)

Voorbeelden uit het dagelijks leven, praktische wenken, klachten en verwijten, die in het meer leerstellige deel van het geschrift verwerkt zijn, doen ons nooit vergeten dat de schrijver steeds aandringt op direct resultaat, op een praktische daad van levensvernieuwing. Hij blijft nooit algemeen, ook niet als hij over onthechting spreekt. Allerlei gebieden van onthechting, zoals in eten en drinken, kleding, reizen en in het beheersen van de verschillende uiterlijke zintuigen, ziet hij onder ogen. Hij blijft echter nooit bij louter stoffelijke en technische raadgevingen in deze materie staan, doch verwijst zijn lezers ook naar het doel van dit alles. Zo zegt hij b.v. naar aanleiding van het vasten:

"Ik wil U echter vermanen, mijn broeders, dat wij niet alleen het vasten moeten onderhouden in spijzen, maar ook in alle verlokkingen van het vlees en in alle lichamenlijk genot; ja wij moeten ons meer onthouden van de ondeugden dan van eten en drinken. Want zonder dit soort van vasten wordt de rest door de Heer afgewezen".³⁰

"Zie hoe het vasten en het bidden samengaan: het gebed verwerft ons de kracht om te vasten, en door het vasten verkrijgen wij de genade van het gebed; het vasten zet kracht bij aan het bidden, en het bidden heiligt het vasten en biedt het aan aan de Heer". (T.z.p.) Een andere vorm van onthechting bestaat in de beheersing van de uitwendige zintuigen, die wij moeten beletten "buiten rond te dwalen", opdat "zo de innerlijke zintuigen steeds

---

27 Exp. Par., Text 4, cap. 1

28 Exp. Par., praefatio

29 Exp. Par., Text 2, cap.9

30 Exp. Par., Text 14, cap. 1

inniger op God gericht kunnen worden".³¹

Uitgestortheid en bezorgdheid om allerlei nutteloze dingen belemmeren de concentratie op het innerlijke, en zijn dus uit den boze:

"Wij horen dat er sommigen onder U zijn die rusteloos rondgaan, dat wil zeggen, die de hele dag van de ene plaats naar de andere lopen, en geen werk verrichten dat nuttig is voor henzelf of voor anderen; zij doen bemoeiziek, d.w.z. met een overdreven en nutteloze bezorgdheid vragen zij naar andere mensen. Wat doen de Turken? Wat is de Sultan van plan? Wat de koning van Portugal? Of hoe hoog staat de graanprijs? Of wat zal ons het volgend jaar brengen?"³²

Deze en andere soorten van "vleselijke liefde moeten door een geestelijke liefde overwonnen worden; het ene (geestelijke) verlangen moet het andere vleselijke in bedwang houden. Wanneer wij onze geest verheffen tot God en tot het hemelse, en aldus de goddelijke zoetheid smaken, verkilt de vleselijke liefde".³³

Het zal na dit voorafgaande duidelijk genoeg zijn dat de geestelijke leer van Johannes Soreth geen oorspronkelijk systeem is, geen vrucht van veel studie, doch het resultaat van de noden van het ogenblik, bij elkaar geschreven voor de praktijk naar veelal traditionele gegevens. Hij miste ook de sterke psychologie of het schrijverstalent van Teresia. Uiterlijk echter weinig opvallend, bevat Soreth's geschrift op onvervalste wijze het geestelijk leven van zijn Orde.

Zij bieden ons dit geestelijk leven aangepast aan de noden van een tijd die geestelijk begon te verflauwen. Tegenover een voortschrijdende veruiterlijking stelt hij een verinnerlijking die haar voeding en krachten ontleent aan de overweging van de geestelijke dingen. De noodzakelijke voorwaarde voor deze innerlijkheid is voor hem gelegen in een geestelijk vrij zijn van het uiterlijke, een vrijheid die slechts in ascese verkrijgbaar is.

---

31 Exp. Par., Text 4, cap. 2

32 Exp. Par., Text 16, cap. 2

33 Exp. Par., Text 2, cap. 6

DE Z. JOHANNES SORETH
HERVORMER EN STICHTER DER CARMELITESSEN

door

dr. MATHIAS ARTS O.Carm.
in: Carmel (1951-1952) p.83-94

Bloei en verval
Hervorming van de Z. Johannes Soreth
Verbreiding van de hervorming

Als de vruchten rijpen, gaan reeds weer de eerste bladeren vallen. Bloei en verval liggen in het menselijke zo kort bij elkaar. Na de crisis van de dertiende eeuw, het gevolg van de eis tot aanpassing, die het komen naar Europa gesteld had, onder de leiding van de H. Simon Stock gelukkig doorstaan te hebben³⁴ was de Orde van Carmel een tijd van bloei tegemoet gegaan. Op de veilige basis van een hervonden evenwicht voltrok zich in de veertiende eeuw de verdere ontwikkeling. De nu consequent en met durf doorgevoerde aanpassing gaf de Orde een eigen plaats in het geestelijk leven van Europa en verzekerde haar een normale groei en uitbreiding. Met de uitwendige groei ging de innerlijke ontwikkeling van de Orde harmonisch samen. Op ieder terrein van werkzaamheid, hun door de aanneming van het gemengde leven ontsloten, namen de Carmelieten in deze eeuw hun plaats in. Zonder hun contemplatief ideaal te verloochenen gaven zij zich aan de wetenschap en de zielzorg. In de grote heiligen, als Petrus Thomas (1305-1365) en Andreas Corsini (1301-1374), leverde de rijke bloei, die in alle provincies viel waar te nemen, zijn heerlijkste vruchten op.

Toch werden in deze zelfde eeuw ook de eerste tekenen van het verval reeds zichtbaar. De directe mogelijkheid daartoe was als kiem in de structuur der Orde gegeven: naar oorsprong en wezen beschouwende Orde, was zij krachtens haar juridisch statuut en de roeping der pausen tevens bedelorde. De Carmeliet leeft op de grens, en een dergelijk leven is nooit zonder gevaar.

Studie en zielzorg dwongen tot verkeer met de wereld en daarmee was er het gevaar, dat de geest van de wereld ook in de kloosters binnendrong. Die geest werd merkbaar in het streven naar graden en titels; de voorrechten en privileges, daaraan verbonden, waren zo verleidelijk. De gegradueerden hadden voorrang van plaats en genoten verschillende vrijheden. Deze exempties en meer nog de geest, die ze deed verlangen, waren funest voor het gemeenschappelijke leven, deze zo voorname pijler van het kloosterleven.

Behalve dat ze een gevaar konden vormen voor het gemeenschappelijke leven, konden studie en zielzorg ook gemakkelijk een aanleiding worden voor het verslappen der armoede. De magistraten, lectoren en studenten kregen een jaarlijkse toelage voor hun noodzakelijke uitgaven; ook de termijnpaters mochten een klein gedeelte van het opgehaalde geld zelf behouden. Het aldus verkregene kon zo licht als persoonlijk bezit worden beschouwd. En het is heel begrijpelijk, dat anderen erdoor aangezet werden er ook wat bij te verdienen, al was het maar door het overigens prijzenswaardige afschrijven van boeken. Nu is bij dergelijke mistoestanden de stap van klein naar groot nooit zo wijd. Het zal ons dan ook niet verwonderen, dat we op het einde der eeuw hier en daar paters aantreffen, die hun eigen vaste inkomsten hebben.

Natuurlijk waren deze toestanden niet algemeen; het bleven uitzonderingen, maar reeds het feit, dat ze, hoe sporadisch dan ook, voorkwamen, wijst erop, dat de geest geleden had. Het gevaar hiervoor was aanwezig geweest vanaf het moment, dat men beschouwing en apostolaat had trachten te verbinden. Dat de Orde al spoedig te weinig weerstand

---

³⁴ Zie *Carmel* III (1950-1951), blz.95 vlg.

daartegen bleek te bezitten, kwam echter grotendeels door de ongunstige uiterlijke omstandigheden, die vaak in zich nadelige exempties en verzachtingen nodig maakten of een krachtig optreden van de overheid verhinderden.

Van 1347 tot 1349 waarde de Zwarte Dood over Europa. Deze catastrofe, waaraan zeker een vierde - anderen spreken van een derde - van de bewoners van Europa ten offer viel, had ook voor de religieuze Orden diep ingrijpende gevolgen. In vele kloosters was het ledenaantal zo teruggelopen, dat er van een normale beleving van de Regel geen sprake meer kon zijn. Het gevolg was, dat men de eisen voor de opname ging verlagen, en dat men, om de opengevallen plaatsen zo gauw mogelijk aan te kunnen vullen, het minder nauw ging nemen met de wetenschappelijke en geestelijke opleiding.

Naast een gebeuren als de Zwarte Dood kwam als een chronische kwaal de voortdurende oorlogstoestand van het toenmalige Europa. Vooral Frankrijk leed ontzettend gedurende de honderdjarige oorlog. Vele kloosters werden tot de grond verwoest, sommige zelfs meermalen. Verschillende gemeenschappen waren daardoor gedwongen langere tijd heren derwaarts verspreid te leven.

Dat onder zulke omstandigheden het verval in sommige provincies ernstige vormen aannam, is begrijpelijk, en het zal dan ook niet verbazen, dat Paus Gregorius XI aan het generaal kapittel van Aix in 1372 opdracht gaf tot een totale hervorming van de Orde over te gaan. Maar enkele jaren later werd een dergelijke hervorming voorlopig onmogelijk. Het Westerse Schisma, de grootste ramp, die de middeleeuwse Christenheid getroffen heeft, kon slechts het verval in de hand werken. Sinds 1380 was ook de Orde in twee obediënties verdeeld, waarvan de één de Paus van Rome, de ander die van Avignon aanhing. Ook zonder een statistiek van de schadelijke gevolgen op te maken, kan men gemakkelijk inzien, hoe deze verdeeldheid het verval in de hand moest werken.

Toch bracht juist het groeiend verval velen tot bezinning. In de verdrukking wordt de geest strijdend! In sommige provincies uitte zich een ernstig streven naar hervorming. Deze strevingen te richten en naar hun doel te leiden zou het werk zijn van de Generaal, die weer voor het eerst over heel de Orde stond. Nadat het Westerse Schisma met de keuze van Paus Martinus V beëindigd was, werd in 1411 Johannes Grossi, tot dan toe Generaal van het Avignonse deel, weer tot hoofd van heel de Orde gekozen.

Maar noch hij, noch zijn eerste opvolgers waren tegen deze taak opgewassen. Hier en daar werd de van binnen uit gegroeide hervorming geconsolideerd. Zo werd in de Lombardische provincie de grondslag gelegd voor de latere Congregatie van Mantua. Maar tot een meer algemene hervorming kwam het voorlopig nog niet. Ook de Generaals van die tijd misten de nodige kracht om deze door te voeren. De stap van Generaal Johannes Faci omstreeks 1440 mocht er mogelijk toe leiden, dat sommige praktische moeilijkheden werden ondervangen, hij was zeker niet geschikt om de echte hervorming te bevorderen. In of kort voor genoemd jaar verzocht hij Paus Eugenius IV om verzachting van de Regel. Door deze mitigatie werd de Carmelieten toegestaan voortaan op bepaalde dagen vlees te gebruiken en werd de verplichting om zoveel mogelijk in de cel te verblijven gemilderd.³⁵ Toch is het juist in deze jaren, dat de hervormingsgedachte in enkele provincies, speciaal de Engelse en Neder-Duitse, weer sterker opleefde. Een man van bezieling en kracht zou nodig zijn om deze gedachte aan te wakkeren en zo ver mogelijk te verspreiden.

DE HERVORMING VAN DE Z. JOHANNES SORETH

Op het Generaal Kapittel van Avignon in 1451 werd de provinciaal van Francië, Johannes Soreth, tot Generaal der Orde gekozen. Het eerste werk na zijn keuze was in de Nederduitse provincie het conflict bij te leggen, dat daar tot een volledig schisma geleid had. Juist van deze provincie verwachtte hij veel voor zijn plannen. Op het Provinciaal Kapittel, in Mei 1452 te Keulen gehouden, slaagde hij erin de partijen definitief te verzoenen.³⁶ Het was bij dit

³⁵ *Bullarium Carmelitanum* I, 182. - Het jaar 1432, dat hier gegeven wordt, is zeker onjuist.

³⁶ *Acta Capitulum Generalium*, ed. G. Wessels, I, 203, n.l.

bezoek aan Keulen, dat hem het verzoekschrift overhandigd werd, waarin de begijnen van het huis "ten Elsen" te Geldern verzochten in de Orde te worden opgenomen. Gaarne ging de Generaal op haar verzoek in. Reeds de 7^e Oktober van hetzelfde jaar bevestigde Paus Nicolaas V op zijn aanvraag de stichting van de Carmelitessen.³⁷ Het lag geenszins in de bedoeling van de Zalige hiermee een nieuwe Orde te stichten; in het zich geheel geven aan het contemplatieve ideaal zou de vrouwelijke tak de bevestiging zijn van de wezenlijke roeping van de Orde. Dat deze roeping ook de vrouw aansprak, toont de snelle uitgroei van de tweede Orde. Vijf jaren na Geldern werd door Johannes Soreth het klooster te Luik gesticht, en in 1463 kwam met medewerking van de Z. Francisca d'Amboise het eerste klooster in Frankrijk tot stand. Twee jaar later kreeg Geldern zijn eerste dochterklooster in Haarlem, van waaruit in 1483 Rotterdam bevolkt werd. Ook aan de stichting van het klooster te Brugge in 1488 werkte Haarlem mede. Intussen waren, nog bij het leven van de Generaal, ook in Hoei, Namen en Vilvoorde Carmelitessenkloosters tot stand gekomen. Vilvoorde, dat later het moederklooster werd van de kloosters van de Geschoeide Carmelitessen in ons land, bestaat tot nu toe. Na de vrede in de Neder-Duitse provincie hersteld te hebben, bezocht Johannes Soreth de verschillende provincies, en overal moest hij tot zijn diepe droefheid het verval constateren. "Wee mij ongelukkige! Waarom leef ik nog? Waarom moet ik in deze staat de Orde zien, die eens door de schittering van haar zuiverheid en de gloed van haar liefde meer dan welke andere Orde geleek op het hemels Jerusalem. Thans zijn wij uitgestort en terwijl we de ware en eeuwige goederen van het Godsrijk in ons verlaten hebben, zoeken wij nu buiten ijdele troost".³⁸ Het zou zijn levenstaak zijn de Orde weer in haar innerlijke grootheid te herstellen.

Vóór alles was daartoe een herstel van de kloosterlijke tucht noodzakelijk. In de bepalingen van de verschillende kapittels en in de Constituties, die op het Generaal Kapittel van 1462 gepromulgeerd en op dat van 1469 goedgekeurd werden, vinden we de neerslag van zijn ijveren hiervoor. De vele exempties en privileges werden afgeschaft of beperkt; de maatregelen tegen titels en officies buiten de Orde werden vernieuwd; steeds weer werden de clausuur en het gemeenschappelijke leven geürgeerd. Ook vele misbruiken op het gebied van de armoede werden afgeschaft, maar toch zijn hier de kapittelbepalingen en ook de Constituties opvallend gematigd: ze erkennen het persoonlijk vruchtgebruik, zelfs van onroerende goederen, evenals het beschikkingsrecht in bepaalde gevallen. Zij hebben echter de grote verdienste, dat ze de kwestie nog eens zuiver stellen: "Daar de afstand van alle eigendom tot het wezen van onze gelofte behoort, mag niemand iets het zijne noemen". Zonder verzet werden deze maatregelen niet geaccepteerd, maar voor geen verzet week de Generaal. Waar het nodig was, durfde hij tot de meest straffe maatregelen overgaan. Reeds in 1452 had hij zich door de Paus doen machtigen in geval van ongehoorzaamheid zijn onderdanen zo nodig van hun officies te ontheffen, hen naar het klooster terug te roepen en hen zelfs te dwingen de Orde te verlaten.³⁹ Inderdaad traden velen uit de Orde. In twee bullen van 1459 machtigde Pius II de Generaal en de provinciaals om hen, die zich tegen het herstel der tucht verzetten, streng te straffen, zelfs met kerker en pijnbank, en beval hij aan de geestelijke en wereldlijke overheid de hervorming te steunen en een bestraffing van de opstandigen in de hand te werken.⁴⁰

Soms bleken dergelijke maatregelen in feite nodig. Bij zijn eerste poging om de discipline in het convent van Keulen te herstellen moest de Generaal er tenslotte toe overgaan het klooster met het interdict te beleggen.⁴¹ Al de genoemde maatregelen hadden echter nog slechts de directe bedoeling het kloosterleven te hervormen op basis van de Regel en de historische ontwikkeling van de Constituties. Het ideaal van de Zalige reikte echter verder: hij wilde daarnaast of daarboven een meer oorspronkelijke beleving van de

---

³⁷ *Bullarium* I, 233.

³⁸ *Expositio paraenetica in Regulam Carmelitarum*, auctore G. J. Soreth. Edidit P. Constantinus ab Concept. Carm. Disc., 1894.

³⁹ *Bull.* I, 234.

⁴⁰ *Bull.* I, 260, 262.

⁴¹ Lezana, *Annalea Ordinis Carmelitarum* IV, 900.

regel. De eigenlijke "Reformatie van Johannes Soreth" is een observantiebeweging in de engere zin. De Magna Charta van deze reformatie bezitten we in het decreet, dat de Generaal bij gelegenheid van het kapittel van Parijs in Mei 1456 richtte tot alle "hervormde en nog te hervormen kloosters".⁴²

De uiterlijke werkzaamheden van de hervormden werden zo veel mogelijk beperkt en het onderhouden van de clauuur werd nog sterker beklemtoond. Ook de beleving van de armoede werd radicaler doorgevoerd. Ieder persoonlijk bezit en inkomen werd afgeschaft. Degenen, die tot de hervorming toetraden, deden volgens een bepaald formulier afstand van al hun tijdelijke goederen. De hervormden moesten bovendien ook afstand doen van al hun persoonlijke privileges waardoor ook het vita communis beter gewaarborgd werd. Ook de proeftijd en de opleiding waren zoveel strenger dan in de gewone kloosters: terwijl de algemene Constituties voor de professie de leeftijd van vijftien jaar eisten, moest men achttien jaar zijn, voor men in de Observantie zijn noviciaat kon beginnen. Niemand mocht voor zijn 25^e jaar priester gewijd worden. Om de jonge hervorming tegen een nadelig ingrijpen van buiten af te beschermen, stelde het decreet verder nog vast, dat ieder hervormd klooster zijn eigen prior mocht kiezen, die de provinciaal verplicht was te bevestigen; en dat geen broeder in een dergelijk convent geplaatst of eruit verwijderd kon worden zonder goedkeuring van prior en communiteit.

DE VERBREIDING VAN DE HERVORMING

In hoeverre deze hervorming zich in de Orde verspreid heeft, is bij gebrek aan gegevens moeilijk uit te maken. Slechts over één provincie, de Neder-Duitse, zijn we behoorlijk ingelicht. Overigens staat het echter wel vast, dat de hervorming hier ook het meest algemeen aanvaard is en het diepste heeft doorgewerkt. Het oudste centrum in deze provincie is het klooster van Meurs. Het werd in het begin van de veertiger jaren als observantieklooster gesticht door graaf Frederik van Meurs.⁴³ Reeds vóór zijn generalaat had Johannes Soreth zijn belangstelling voor deze hervorming getoond. Generaal geworden gaf hij in 1453 het klooster eigen statuten en privileges. Een ander hervormingscentrum vond hij bij zijn ambtsaanvaarding in het klooster van Enghien in Henegouwen. Enkele jaren eerder was hier een strengere observantie ingevoerd.⁴⁴

Vanuit deze beide kloosters werden onder de bezielende leiding van de Generaal nu spoedig ook andere conventen hervormd. Meurs werd vooral de centrale voor de Duitse en Nederlandse kloosters; Enghien werd dit voor de kloosters in België en in de aangrenzende Franse gebieden. Reeds in 1454 werd op verzoek van de magistraat van de stad en op gezag van Philips de Goede de hervorming ingevoerd in het klooster van Mechelen.⁴⁵ Hier bloeide de observantie in korte tijd heerlijk uit en droeg zij rijke vrucht. Behalve dat de Carmel van Mechelen meewerkte aan de hervorming van verschillende Belgische en Nederlandse conventen, had zij ook een groot aandeel in de hervorming van de Cellebroeders van Antwerpen en de Zwarte Zusters te Mechelen. In de Hollandse kloosters van Haarlem⁴⁶ en Schoonhoven⁴⁷ legde de Generaal zelf de eerste grondslag van de nieuwe observantie, toen hij in Augustus 1456 ons land bezocht. Ook in IJlst schijnt de Generaal zelf een begin met de hervorming gemaakt te hebben; ten gevolge van de Gelderse oorlogen heeft zij hier echter nooit diep wortel geschoten.⁴⁸ Na een vergeefse poging in 1479 werd in 1487 de observantie ook in Woudsend ingevoerd.⁴⁹ Intussen was het getal van de

---

⁴² Edid. G. Wessels in *Analecta Ordinis Carmelitarum* III, 430-432,

⁴³ *Batavia Desolata Carmelitana*, per Nobertum a S. Juliana, edid. G. Wessels 1937, blz. 104 vlg.

⁴⁴ Vgl. Koch, *Die Karmeliterklöster der Niederdeutschen Provinz*, 145; *Acte Cap. Gen.* I, 235, n. 4.

⁴⁵ Nobertus a s. Juliana, *Historia Conventus Mechlinienis*, ms. Antwerpen.

⁴⁶ *Bat. Des Carm.*, blz. 18, 42.

⁴⁷ Vgl. A. W., blz. 28.

⁴⁸ Vgl. A. W. Blz. 86

⁴⁹ Vgl. A. W., blz. 33, 55, 68, 73.

hervormde kloosters in het huidige Nederland met twee nieuw stichtingen vermeerderd: Alkmaar en Utrecht. Het eerste,⁵⁰ een dochterklooster van Haarlem, werd in 1467 gesticht "in de oude geest van Elias". De stichting van Utrecht⁵¹ in 1469 staat geheel onder invloed van Mechelen. Ook in de Duitse delen der provincie verbreidde de hervorming zich geleidelijk. Worms werd waarschijnlijk reeds in de vijftiger jaren hervormd. In 1468 volgde Geldern,⁵² een jaar later Mainz en Frankfurt.⁵³ Na veel verzet werd in 1471 de hervorming ook in het Keulse convent doorgevoerd.⁵⁴ Twee nieuwe stichtingen van de Neder-Duitse provincie, Thönisstein bij Andernach (1465) en Geraerdsbergen (1466) behoorden vanaf het begin tot de observantie. Hoewel, zoals reeds gezegd is, de hervorming van Johannes Soreth zich vooral in de Nederduitse provincie verbreidde, bleef zij er toch niet toe beperkt. In de Opper-Duitse provincie werden onder het generaalaat van Johannes Soreth verschillende kloosters hervormd of als observantieklooster gesticht. Zo het klooster te Heilbronn, dat rond 1450 tot stand kwam.⁵⁵ In 1475 werkte dit convent mee aan de hervorming van Esslingen.⁵⁶ Reeds eerder was een hervorming doorgevoerd in Bamberg,⁵⁷ Nürnberg,⁵⁸ Schweinfurt,⁵⁹ en waarschijnlijk ook in Würzburg.⁶⁰

Hoewel in sommige gevallen een medewerking van de Generaal betuigd is, is het toch niet duidelijk, of deze hervormingen met de "reformatio Sorethiana" in direct verband staan. Dit geldt ook voor het observantiestreven, dat we in deze jaren in de Engelse provincie waarnemen. De grote ijverars zijn hier Nicolaas Kenton, provinciaal van 1444-1456, en Thomas Bradley.

Dit directe verband is wel aanwijsbaar voor de hervorming in de provincie Francië. Het klooster te Luik schijnt reeds dadelijk na de ambtsaanvaarding van de Generaal door zijn persoonlijke invloed tot de observantie te zijn overgegaan.⁶¹ In 1466 werd door hem, met medewerking van het convent van Enghien, ook Gent hervormd.⁶² In 1480 werd vanuit Mechelen de hervorming ingevoerd in het convent van Liederkerke.⁶³ In latere jaren traden nog verschillende andere kloosters tot de observantie toe, o.a. Valenciennes, Atrecht, Montreuil, Caën, en tenslotte in 1512 nog Brugge en wellicht Vlissingen. Ook in de provincie Touraine schijnen enkele kloosters de hervorming aangenomen te hebben, o.a. het convent van Angers, waar de heilige Generaal in 1471 stierf.

Twee jaar na zijn dood vond de observantie ook ingang in de Saksische provincie. In 1473 hervormde Daniël van Oudewater, oud-prior van Haarlem, het klooster te Maagdenburg.⁶⁴ In Italië hebben zich minstens twee kloosters, die van Lucca⁶⁵ en Brescia⁶⁶ bij de hervorming aangesloten. Lucca⁶⁷ ging echter reeds in 1459 en Brescia⁶⁸ in het volgende jaar tot de Congregatie van Mantua over.

De Generaal zag ongaarne een dergelijk overgaan. Hoewel de bloei van deze

⁵⁰ A.w., blz. 130 vlg.

⁵¹ A. W., blz 139 vlg.

⁵² *Carmelus Gelrius*, procuratus a Gommaro a S. Henrico, ms. Boxmeer, blz. 140, 177.

⁵³ *Speculum Carmelitanum* II, blz. 609

⁵⁴ *Nouvelle Bibliothèque Carmélitane*, per Marie-Joseph du Sacré-Coeur, 1921, blz. 102.- Dit werk is nooit voltooid.

⁵⁵ Vgl. Cl Martini, *Der Deutsche Karmel* II, 249 vlg.

⁵⁶ A.w., 237, 251.

⁵⁷ Vgl. A.w., 159.

⁵⁸ A. w., 346.

⁵⁹ A. w., 449.

⁶⁰ Vgl. J. Baier, *Geschichte der beiden Karmeliterklöster ..in Würzburg*, 1902, blz.33.

⁶¹ *Speculum Carmelit*, II, 610.

⁶² *Conventus Mechlinskiensis*, 148.

⁶³ A. W., 155 vlg.

⁶⁴ Bat. Des. Carm., 29.

⁶⁵ *Bull.* I, 256.

⁶⁶ B.Zimmerman, *Les Réformes dans l'Ordre de Notre-Dame du Mont Carmel*, in *Etudes Carmélitanes*, Oct. 1934, blz. 177.

⁶⁷ *Bull.* I, 256.

⁶⁸ Vgl. *Réformes*, 177.

Congregatie hem ter harte ging, was hij toch in principe tegenstander van iedere verdeeldheid en bleef zijn hoofddoel steeds de hervorming van de Orde in haar geheel.

Dit doel werd echter niet bereikt, noch gedurende zijn leven noch daarna. Toen de Zalige in 1471 stierf, waren de provincies Neder-Duitsland en Francië grotendeels hervormd; in de andere provincies was de hervorming nog in opkomst. Met zijn dood ontviel de hervorming de grote stuwkracht en de steun, die zij op vele plaatsen nog niet missen kon. En de onenigheden, die na zijn dood in de Orde ontstonden, toen Sixtus IV tegen de keus van het Generaal Kapittel in een lid van de Congregatie van Mantua tot Generaal benoemde, waren voor een verdere doorwerking van de hervorming allerminst gunstig. Toch mag men de vruchten van de door de Z. Johannes Soreth in de Orde bewerkte vernieuwing niet onderschatten. In vele provincies kwam de Carmel weer tot bloei, het rijkste daar, waar de hervorming het diepste wortel had geschoten.

Begrijpelijk is daarom, dat we vooral in de Nederduitse provincie en meer bijzonder nog in de Belgische gebieden in het laatst der vijftiende en in het begin van de zestiende eeuw een diep geestelijk leven en een vruchtbare activiteit kunnen waarnemen. Onder de vele grote figuren is de Vlaming Arnoldus Bostius wel de grootste. Bostius is een groot schrijver, in wie de geschiedenis en de traditie van de Orde een vurig propagandist vonden. Vooral het Mariale karakter der Orde heeft hij sterk beklemtoond. Men mag zeggen, dat in hem de Mariaverering der Orde haar hoogtepunt bereikt heeft. Alle aspecten van het Mariale leven, van de navolging van Maria tot de vereniging met haar, worden in zijn geschriften behandeld. Op bijzondere wijze heeft Bostius ook geijverd voor de cultus van Anna en Joachim, die als de ouders van Maria in de Orde steeds bijzonder vereerd werden. Bostius, die persoonlijk met alle voornaamste humanisten van zijn tijd in contact stond, was in zijn Orde ook de grote propagandist voor wetenschap en studie, die vooral in onze streken in deze periode nog een laatste grote bloei voor de Hervorming te zien gaven. Door mannen als Johannes Beetz, professor te Leuven, Johannes van Oudewater, Mathias Emich, medeoprichter van de universiteit van Mainz, en Johannes Gerbrandsz., de schrijver van de bekende abtenkroniek van Egmond, kreeg de Orde hier ook in de wetenschap weer een goede naam.

Maar ook in andere provincies zien we in deze tijd een vruchtbare wetenschappelijke en literaire werkzaamheid. De grootste schrijver, die de Orde in deze tijd heeft voortgebracht, is de Z. Baptista van Mantua, meermalen vicaris-generaal van de Congregatie van Mantua en later Generaal der gehele Orde. Bij het begin van de zestiende eeuw was de toestand van de Orde zeker niet slecht. Zonder meer goed was zij in die provincies, waar de hervorming van de Z. Johannes Soreth zich nog bij diens leven had kunnen stabiliseren: de Nederduitse en enkele Franse provincies. En wanneer aan de vooravond van de Hervorming de Carmelieten, mét de Dominicanen, in België de enige nog levende Orden zijn, zoals de historicus Pirenne schrijft,⁶⁹ dan mogen we daarin één van de vruchten zien van de door hem bewerkte hervorming. Tot ook in deze gebieden oorlog en ketterij de bloei geheel kwam vernietigen.

---

⁶⁹ *Histoire de Belgique* III, 338.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Falco Thuis, Johannes Soreth (1394 – 1471)	4
Adriaan Staring, Johannes Soreth	7
Gondulfus Mesters, Het geestelijk leven van de Carmel bij de Zalige Johannes Soreth	16
Matthias Arts, de Z. Joannes Soreth, Hervormer en Stichter der Carmelitessen	25

